

TÜRK FOLKLOK ARAŞTIRMALARI

NİSAN 1977

İÇİNDEKİLER :

- Türk Halk Oyunlarının Günümüzdeki Sorunları Nail TAN
«Güney - Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi» Türker ACAROĞLU
Malatya Bilmeceleri Turan KOÇER
Nikolay Aleksandroviç Aristov Prof. Dr. M. Kemal ÖZERİN
Bozhane Köyünde Halk Hekimliği Selçuk AYTAZ
Erzurumlu Halk Hikâyecisi Behçet Mahirle Sohbet Dr. Biçe SEYİDOĞLU
İlk Masal Derleyicisi Hüseyin Avni Bey Cahit ÖZTELLİ
Folklorcularımız : Haşim Nez'hi Okay Nejat BİRDOĞAN
Oto Tamircisi Bir Garip Ozan Haşim Nezihi OKAY
Kilis Dolaylarında Halk Oyunları Mazlum Nusret KILIÇKIRAN
Bektaşılıkte Kullanılan Deyimler —IV— Doç. Dr. Bedri NOYAN
«Bela Bartok's Folk Müsic Research In Turkey» Bora HINÇER
Gam Yüğü, Çile Boğçası, Gönül Dili Murat URAZ
Kırk Kınalı Kız Efsanesi İsmet ALPASLAN
KÜLTÜR BAKANLIĞI KURSLARI — BİZE GELEN KİTAPLAR

—————

SAYI: 333

KURUŞ: 500

İSTANBUL'DA AYDA BİR DEFA ÇIKAR HALK KÜLTÜRÜ DERGİSİ

otomatik
ARÇELİK
termosifonu

Otomatik Arçelik termosifonu büyük su kapasitelidir. 105 litre su alır. Emaye su haznelidir. Çift cidarlıdır. Delinmez, paslanmaz. Otomatik Arçelik termosifonu cam pamuğu ile tecrit edilmiştir. Isı kaybetmez. Otomatik Arçelik termosifonu hem suyu, hem ısıyı koruyan verimli, uzun ömürlü bir depodur.

(Yeni Ajans : 234 - 36)

Son baskı tarihi : 25.3.1977

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

NİSAN 1977

İÇİNDEKİLER :

Türk Halk Oyunlarının Günümüzdeki Sorunları	Nail TAN
«Güney - Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi»	Türker ACAROĞLU
Malatya Bilmeceleri	Turan KOÇER
Nikolay Aleksandroviç Aristov	Prof. Dr. M. Kemal ÖZERGİN
Bozhane Köyünde Halk Hekimliği	Selçuk AYTAZ
Erzurumlu Halk Hikâyecisi Behçet Mahirle Sohbet	Dr. Bilge SEYİDOĞLU
İlk Masal Derleyicisi Hüseyin Avni Bey	Cahit ÖZTELLİ
Folklorcularımız : Haşim Nez'hi Okay	Nejat BİRDOĞAN
Oto Tamircisi Bir Garip Ozan	Haşim Nezihî OKAY
Kilis Dolaylarında Halk Oyunları	Mazlum Nusret KILIÇKIRAN
Bektaşılıkta Kullanılan Deyimler —IV—	Doç. Dr. Bedri NOYAN
«Bela Bartok's Folk Music Research In Turkey»	Bora HINÇER
Gam Yüğü, Çile Boğçası, Gönül Dili	Murat URAZ
Kırk Kınalı Kız Efsanesi	İsmet ALPASLAN

KÜLTÜR BAKANLIĞI KURSLARI — BİZE GELEN KİTAPLAR

SAYI: 333

KURUS 500

İSTANBUL'DA AYDA BİR DEFA ÇIKARILAN HALK KÜLTÜRÜ DERGİSİ

**LOKMAN MÜSTAHZARI
HALK SAĞLIĞI HİZMETİNDE**

Ekza - 9 Ekzema merhemi
Algo - Tablet Ağrı hapi
Lokman - Tablet Ağrı hapi
Algopirin Analjezik tablet
Algo - Tablet 4 tabletlik
Moruvit - Vitamine Kuvvet şurubu
Kina - Kola İştah şurubu
Anamur Burun ve göz damlası
Meproil Tablet Sinir hapi
Sollargen Granüle Ekzema - kaşıntı
Sel de Gastrin Granüle Mide tozu
Gastro Goutes Mide damlası
Gastroguanil İshal kesici tablet
Metegastrin Mide tozu
Derivit Yara ve yanık merhemi.
Lokman Çayı Afiyet çayı tozu
Dover Tablet Öksürük ve dronşite
Metekodin Öksürük hapi
Metekodin Öksürük şurubu
Algo - Wax Ağrı merhemi
Algo - Wax Vazo Grip ve ağrılarda
Algo - Wax Nazal Nezle merhemi
Ma-ka-ta Basur merhemi
Cuti - Cura Cilt losyonu
Pedi - Cura Ayak banyosu
Pilo - Cura Saç ilacı
Lokman Kaşe ağrı kesici
Panason (20 Gr. paket) Sağlık çayı
Panason (50 Gr. alüm. kutu)
Deriseptol Yara ve göbək
Dr. Krom Diş patı

(Folklor : 37)

Son baskı tarihi : 22.4.1977

(Yeni Ajans : 235 - 38)

(Basın : 60038 — 39)

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

KURULUŞU : AĞUSTOS 1949

AYDA BİR DEFA İSTANBUL'DA ÇIKAR HALK BİLGİSİ DERGİSİ

KURUCUSU VE SAHİBİ : İHSAN HINÇER

No. 333

NİSAN 1977

YIL : 28 — CİLT : 17

TÜRK HALK OYUNLARININ GÜNÜMÜZDEKİ SORUNLARI

Yazan : Nail TAN

Milli Folklor Araştırma Dairesi Başkanı

Yurdumuzda folklor denince yanlış olarak halk oyunları (dansları) anlaşılmaktadır. Oysa, folklor halkın maddi ve manevi kültürünü araştırmanın bir bilim dalıdır. Halk oyunları da bu bilim dalının yalnızca bir bölümüdür. Yakın yıllara kadar amatör kişilerce sürdürülen folklor çalışmaları sonunda, folklor kelimesi yanlış bir anlamda yurdumuza yayılmış; folklor oynamak, folklor yapmak, folklor ekibi, folklor gösterisi, folklor yıldızı, folklor sanatçısı, folklor hocası gibi acayip deyimler ortaya çıkmıştır. (Bkz. Folklor kelimesi üzerine, ÇAĞRI, S. 175, Ağustos 1972). Günümüz Türkiye'sinde, üniversitemizde folklor uzmanı yetiştiren bir kürsü veya bölüm yoktur. Tarih gibi, fizik gibi bir bilim dalı olan folklor üzerindeki bilimsel çalışmalar, bazı bilim adamlarının özel çalışmaları ve Kültür Bakanlığı Millî Folklor Araştırma Dairesi'nin gayretleriyle sürdürülmektedir.

Türk halk oyunları, folklorumuzun en çok tartışılan konusudur. Oyunlarımızla ilgilenmeyen kişi ve kuruluş yok gibidir. Ulusça her gün oyunlarımızla iç içeyiz. Gün geçmez ki TV'de bir topluluğu seyretmeyelim. Her türlü açılış, kurtuluş günü ve bayram törenlerinde oyunlarımız oynanır. Döğünlerimiz oynasız olmaz. Grev yapan işçiler bile oyuna baş vuruyor. Sık sık okullararası yarışmalar düzenleniyor. Yurt dışından gelen başarı haberleri birbirini izliyor. Halk oyunlarımızın bunca önemi yanında birçok

sorunları bulunmaktadır.

Oyunlarımız üzerindeki sınırlı araştırmalar, ad olarak 1500 civarında halk oyunumuzun varlığına işaret etmektedir. Bu oyunların birçoğu zamanla unutulmuş, bugün yaşayan 500 civarında oyunumuz kalmıştır. Henüz derlenmemiş 100-200 oyunu da bu sayıya eklersek 700 civarında halk oyunumuzun yaşadığını söyleyebiliriz. Bu sayı gerçekten çok büyüktür. Halk oyunlarımızın zenginliği seyreden yabancıları daima şaşırtmıştır. Ne yazık ki oyunlarımız bilimsel metodlarla incelenip derlenmemiştir. Çünkü bu işi yapmak için etnokoreolog, etnomüzikolog, etnokostümo- log üçlüsünün bir arada çalışması gerekir. Yurdumuzda bu uzmanları yetiştiren eğitim kurumları yoktur. Üniversitemizde Türkiye'nin insangücü ihtiyacına uygun bir öğretim sistemi yerine, mevcut öğretim üyelerinin ihtisas alanlarını dikkate alan bir öğretim sistemi uygulanmaktadır. Devlet Konservatuvarlarımız bale sanatçısı yetiştirir, fakat koreograf yetiştirmez. Yurt dışında yetiştirilen ve sayıları 3-5'i geçmeyen koreograflar klasik bale eğitimi gördüklerinden yurda dönüşlerinde adeta kültürümüze yabancılaşmakta, yabancı hayranlığı içinde yol olup gitmektedirler. Bu durum karşısında oyunlarımızı filmle derlemekten başka çıkar yol kalmıyor. Nitekim bugün yapılan budur. Boş bol film ve slayt çekilmektedir.

Oyunlarımızın müziğine ait birçok nota ya-

zılmışsa da bunlar yeterli değildir. Kemeçe ve zurna ile çalınan oyun havalarımızın birçoğunun notası yazılmamıştır. Çünkü bu zor işi başara-cak etnomüzikologlarımız da yoktur. Zurnacı, davacı ve kemeçecilerimiz usta-çırak metoduyla yetişmeye devam etmekte, melodiyi kulfaktan almaktadırlar. Plâk ve kaset bantlarla oyun müzikleri yurda yayılmaktadır.

Oyun ekiplerimizin giyimleri çoğunlukla ciddi bir araştırmaya dayanmaz. Halkevlerinde, Halk Eğitimi Merkezlerinde, Derneklerde ilk ekibi kuran kişilerin seçtikleri kıyafet zamanla benimsenmiş ve yayılmıştır. Bugün TV'de «iki kere iki dört eder» gibi tarif edilen kıyafetler bunlardır. Oysa, sözgelimi Gaziantep veya Adana'da konuştuğumuz yaşlı kişiler gençliklerinde bugünkü kıyafetlerin aynen ekipler üzerinde bulunmadığını söylemektedirler. Yaz-kış, meydana kapalı yerde ekipler aynı kıyafetle karışımıza çıkmaktadır. Ekiplerimizin üzerindeki kıyafet, halkımızın kıyafetiyse mevsimlere göre giyiniş farklarını inkâr mı edeceğiz? Oyunlarımızın giyimleri, hiç şüphesiz ki düğün giyimlerimizden kaynaklanmıştır. Halkımız en güzel kıyafetlerini düğünlerde giyer. Bir düğünde, birkaç ana tipte çeşitli kıyafetlerle karşılaşırız. Düğün kıyafetleri, bir ilin çeşitli ilçelerinde de değişiklikler gösterir. Şu halde, bir ilin halk oyunları ekibinin kıyafeti nasıl tek tipe inebilir? Görüşümüze göre, bir ilin halk oyunları ekibi mevsimlere göre değişik kıyafetler giymeli, ilin karakteristik kıyafetleri 3-4 oyunda bir ekibin üzerinde görülebilmelidir. Halk oyunları yarışmalarında görev alan jüri üyeleri, son 25 yılda seyrede seyrede gözlerini alıştırdıkları kıyafetlerin dışında bir kıyafet görmeye gözünler derhal: «Bu ilin kıyafeti değildir, yozlaştırmışlar» diye yapıştırmaktadırlar. Estetik olmak ve Türk zevkini yansıtmak şartıyla bir il veya ilçeyi temsil eden ekiplerin 2-3 çeşit kıyafetinin olması normal karşılanmalıdır. Etnokostü-mologların bu araştırmaları yapıp ekiplere uygun kıyafetleri seçmesi ne iyi olurdu. Ne yazık ki bir tane dahi etnokostü-mologumuz yok.

Yurt dışı seyahatlerin cazip duruma gelmesi, oyun ekiplerinin sayısını artırmış, büyük şehirlerimizde her türlü oyunu oynayan derneklerin kurulmasına yol açmıştır. Genellikle üniversite ve yüksek okul öğrencilerinin rağbet ettikleri bu derneklerde, bir öğrenci birkaç türdeki oyunu oynamaktadır. Bir Erzurumlu öğrenci Ka-

radeniz oyunlarını (horonları) nasıl içten duyarak oynayabilir? O bar oynamaya alışmıştır. Bir Karadenizli öğrenci de kolay kolay zeybek havasına girebilir mi? Nitekim TV bu durumu açıkça gözler önüne sermektedir. Söz konusu derneklerin ekipleri ciddi çehrelerle, bir spor hareketi gibi ezberledikleri oyunları oynamaktadırlar. Oyun, her şeyden önce bir eğlencedir. Güler, neşeli bir şekilde oynanır. Savaş oyunlarında görülür o ciddi, sert çehreler... TRT'nin halk oyunlarımızı sunuş politikası yanlıştır. TRT, ucuz çekim olsun diye Ankara'daki bir derneğin 8 filmi çekeceğine, ya mahalline gitmeli ya da mahallindeki ekibi Ankara'ya getirerek 3 tane kaliteli film çekmeli, değişik ekipleri ekrana çıkarmalıdır. Kültür kaynaklarımızı kurutmamak için, her ne şekilde olursa olsun ekrana mahalli ekipler gelmelidir.

Şehir ve kasaba kültürümüzde, ekiplerin kurulması bazı zararlı gelişmelere de yol açmıştır. Artık, şehir ve kasabalarımızdaki düğünlerde daha az oyun oynanır olmuştur. Topluca oynanan oyunlar, yerini çağrılan ekiplerin oyunlarına terk etmiştir. Düğün sahibinin parayla tuttuğu halk oyunları ekipleri oynamakta, düğüne gelenler de seyredip alkış tutmaktadır. Çiftetelli ve kasap havasının dışında topluca oyunlara rastlayamıyoruz. Kız-erkek her Türk'ün kendi yöresinin oyunlarını bilmesi, mutlu günlerde topluca oynayabilmesi en içten dileğimizdir.

Oyunlarımız yurda yayılırken il adlarına göre yayılmaktadır. Aynı durum türkülerimiz için de söz konusudur. Radyo ve TV'de yarışma sorusu olarak bir oyun veya türkünü hangi ile ait olduğu sorulmaktadır. Kültür değerlerimizi, bir ilin müki idare sınırları içine hapsedmek yanlış bir yol olsa gerek. Gaziantep, Adıyaman ve Kahramanmaraş oyunları, adlarının dışında figürler bakımından büyük benzerlikler gösterir. Çünkü, halay türündedirler. Birçok oyunumuz, bir diğeri varyantı durumundadır. Oyunlarımız yurda dağılırken halaylar, bartar, horonlar vb. şeklinde dağılmıştır. Gaziantep oyunları adı altında bu oyunları yurdumuzun her tarafında benimsetmek mümkün değildir. Niğde'de derlenen veya Niğdeli bir bağlama sanatçısı tarafından bestelenen bir türküyü «Niğde türküsü» diye sunan TRT büyük hata etmektedir. Bu türkünün, derlendiği yılda başka illerde de söylenip söylenmediğine bakılmadan, kaynak kişinin öğrenme kaynakları araştırılmadan böyle bir yar-

gıda bulunmak çok güçtür. Nitekim uzun yıllar radyolarımızda «Bir Çanakale türküsü» olarak anons edilen, hepimizin çok iyi bildiği «Çanakale içinde vurduklar beni» türküsü Kastamonulu bir asker tarafından Çanakale Savaşında yazılmış, ilk derleyicisi İhsan Ozanoğlu'ndan türküyü alan rahmetli Sarısozen türküyü Çanakale türküsü olarak radyoda yaymış, yıllar sonra İhsan Ozanoğlu'nun itirazlarıyla «Kastamonu türküsü» anonsuna kavuşmuştur. Türkü ve oyun anonslarının ilinde derlenmiş bir türkü veya oyun» şeklinde yapılmasının daha doğru olacağı görüşündeyiz.

Son yıllarda bankalar, gazeteler, Millî Eğitim Müdürlükleri okullararası halk oyunları yarışmaları düzenlemektedirler. Bu yarışmaların yarar ve zararları, jürinin düştüğü hatalar üzerinde uzun uzadıya durmuş, örnekler vermiştik (Bir yarışmanın düşündürdükleri, HALKEVLERİ, S. 77, Mart 1973. Halk oyunları yarışmaları üzerine, SIVAS FOLKLORU, C. 3, S. 29, Haziran 1975). İlk yazımızdan bu yana yarışmaların değerlendirilmesinde tekliflerimize uygun bazı gelişmeler olmadı değil. Sözgelimi, oyunların bar, halay, horon vb. dal dal değerlendirilmesi gibi. Her oyun dalında ayrı değerlendirme yapılırsa bile yarışmalara karşı olduğum yolundaki düşüncem değişmemiştir. Tavas Zeybeği ile Bergama Zeybeğini oynayan ekipleri yarıştırmak mantıklı bir yol değildir. Ancak aynı oyunları oynayan ekipler arasında yarışma düzenlemek mümkündür. Halk oyunları yarışmalarının zararları, faydalarından daha çoktur. Künyelerini verdiğimiz yazılarımızda bu zararların neler olduğunu vurgulayarak belirttik. Yarışmalar yoluyla okullardaki halk oyunları çalışmaları teşvik edilmek isteniyorsa, her yıl büyük halk oyunları şölenleri düzenlenir, başarılı topluluklar yurt dışına gönderilebilir. Başarının tespiti, yarışma adı altında yapılmadan da mümkündür. Mutlaka yarışma yapılmak isteniyorsa sözgelimi İzmir'de zeybek oynayan ekipler arasında yapılmalıdır. Böylesi daha az zararlı olur. Ege bölgemizde zeybek oyunları hızla kaybolmaktadır. İzmir merkezindeki okulların birçoğu diğer yörelerin oyunlarına çalışmaktadır. Öğretimdeki «yakından uzağa» ilkesi sanki unutulmuştur. İstanbul merkezindeki bir liseye Van oyunlarını çok iyi oynuyor diye ödül vermek önemli bir teşvik yolu değildir. Eğer, Van merkezinde çevresinin oyunlarını en iyi oynayabilen bir okul teşvik edilirse hizmet

amacına ulaşır. Kültür çalışmalarında, kültürel amaç ön planda yer almalıdır. Banka ve gazetelerin daha çok reklam amacıyla yaptıkları yarışmaları, olumlu bir yönde geliştirmelerini bekleyebiliriz. Sözgelimi, birkaç yıl banka ve gazeteler yarışmalar için ayırdıkları fonları, ihtiyacı olan okullara kıyafet ve enstrüman satın almak için verilerse daha verimli sonuçlara ulaşsınlar. Bu hizmetin reklamı da daha büyük olur.

Yarışmalar devam ettiğine göre, jürilerin kuruluşu hakkında da birkaç söz söyleyelim. Jürilerde oyunların müziğini müzikologlar, giyimini giyim uzmanları, figürleri de oyun uzmanları değerlendirmelidir. Bugün yarışma düzenleyen gazete ve bankaların jüri kurmakta büyük güçlüklerle karşılaştıklarını tahmin ederim.

Turizm ve Tanıtma Bakanlığınca kurulan «Devlet Halk Oyunları Topluğu» yurt içinde ve dışında başarılı gösteriler yapmaktadır. Ancak, topluluğun kuruluşu amacı bugünkü durumuyla bağdaşmıyor. Kültür Bakanlığı ve Halkevleri Genel Merkezi Başkanlığının da imzasını koyduğu protokole göre söz konusu topluluk, halk oyunlarımızın müzik, figür ve giyimlerinden yararlanarak «Türk Balesi»ni yaratıp sunacaktır. Akçaabat, Erzurum, Gaziantep ekibi şeklinde sahneye çıkmayacaktır. Bugün yapılan; daha kalabalık bir ekiple, daha estetik giysilerle, ışık ve dekor zenginliği içinde, fiziki görünüşe ve güce değer veren bir anlayışla oyunlarımızı sunmaktan ibarettir. Topluluğun kuruluşuna itiraz eden dernekler Ankara'ya geldiklerinde, kendilerine, topluluğun derneklerdeki şekliyle gösteri yapmayacağını söyleyerek ikna etmiştik. Söylediğimizin tersi çıktı. Bu durum karşısında Dernekler de boş durmadılar. Şimdi onlar da Turizm ve Tanıtma Bakanlığının yaptığı gibi daha kalabalık ekiplerle, ellerinden geldiği kadar koreografi yaparak oyunlarımızı sunuyorlar. Böylece, geliştirme adı altında iyinin yanında çok sayıda kötü örnekler de meydana geliyor.

«GÜNEY-DOĞU AVRUPA ARAŞTIRMALARI DERGİSİ»

(REVUE DES ETUDES SUD - EST EUROPÉENNES)

Yazan : Türker ACAROĞLU

Romanya'nın Toplumsal ve Siyasal Bilimler Akademiyasına bağlı Güney-doğu Avrupa Araştırmaları Enstitüsü, 1972 yılından beri bu adla bilimsel bir dergi çıkarmaktadır. Fransızca olarak yayımlanan bu üç aylık derginin XIV. cildine (1976) ait ilk iki sayısı elimize geçti. Özgün başlığı Revue des études sud-est européennes olan dergiyi, Romanya Sosyalist Cumhuriyeti Bilimler Akademiyası üyelerinden kurulu bir komite yönetir.

İlk sayısında başlıca iki konudan söz edilmektedir: Yoğrumsal (plastik) sanatlarda gelenek ile yenilik; Dil girişiklikleri (tedahülleri).

Beş araştırmanın yer aldığı ilk bölümdeki makale başlıklarının Türkçe çevirileriyle yazar adları şöyledir: Yukarı Orta Çağda Güney-doğu Avrupa mimarlığında «triconque» planı üzerine (Râzvan Theodorescu); Orta-Doğu ile Romen ve Balkan sanatlarında süsleme kavramı (Corina Nicolescu); Güney-doğu Avrupa resminde «Jesse ağacı» (Aurora M. Nasta); XV-XVII. yüzyıllarda Moldavya duvar resminde koreografik görünümlemler ile bunların Güney-doğu Avrupa ikonbilimindeki yeri (Ion I. Solcanu); XV-XIX. yüzyıllardaki Güney - doğu Avrupa resminde gelenek, yenilik, yeniden doğuş kavramları üstüne (Maria Ana Musicescu).

Dil girişiklikleri konusundaki yazılar: Balkan dillerinde söylence (mitoloji) terimlerinde ki Yunanca ödünç sözcükler (Anca Irina Ionescu); Güney-doğu Avrupa dillerinin özel ad bilim (onomasiologie) ile yapı araştırmasına katkı (Zd. Wittoch, Prag); XV-XVI. yüzyıllarda Ulah ülkesinde yazılmış Slav-Romen yasalarının dilinde Romencenin etkisinin görünümü (Lucia Djam-Diaconita); Arumen diyaletine Güney-Slav etkisinin eskiliği ve sürekliliği sorunu üzerine (Elena Mihailă - Scărlătou, metni Rusçadır); Türkiye Türkçesinde «tinaz» (Dimitri Theodoridis, München, metni Almandır); Romençe - Sırpça - Hırvatçanın özadbilim girişiklikleri (Dorin Câmulescu); Romençe ile Arnavutçada konuşma deyimleri ile yarı - özgür üyüşmler (Cătălina Vătăşescu); Three substratum elements: Daco-Romanian «Gînd, A Chi-ci, A Gâsi» (Mircea - Mihail Rădulescu, metni İngilizcedir.

Bu sayıda, metin ve belge olarak, «Ulah prensi Constantin Brancovan'ın Jean ile Ralakis Caryophyllis adlı iki Yunan bilginiye gönderdiği mektuplar», Paul Cernovodeanu ile Mihail Carataşu yayıma hazırlamışlardır.

Güncel olaylarla ilgili en ilginç yazı: Yitrik bir dünyanın (Trak dünyasının) bilimsel olarak yeniden kuruluşu, başlıklı yazıdır. XVI. yüzyıldan 1919'a kadar İngiliz-Romen ilişkileri toplantısı (1975), Güney-doğu Avrupa sanat tarihçileri kurultayı (1975) üzerine yazılar da epey önemlidir. Kitap tanıtımları, kaynakça notları, dergiye gönderilen yayınların çizelgesi de en sona konulmuştur. Bu arada, Sevim Tekeli'nin «Modern bilimin doğuşunda Bizans'ın etkisi» (1975, Ankara) adlı yapıtını Mustafa Mehmet, Petre Ghiatâ'nın «Atatürk» (1975, Bükreş) adlı yapıtını da Constantin Iordan - Sima kısaca tanıtılmaktadır. Bu son yazıdan, Mehmet Ali Ekrem'in «Atatürk, fâuritorul Turciei moderne» (Çağdaş Türkiye'nin kurucusu Atatürk) adlı bir kitabının çıkmış olduğunu da öğreniyoruz (Bükreş, Editura Politică, 1969; 252 s.). Dergiye yollanan yayınlar arasında da Fûruzan, Atilla İlhan, Kemal Karpat (iki tane), Kemal Tahir, Nuri Yıldırım gibi Türk yazarlarının yapıtlarına da rastlanmaktadır.

Derginin ikinci sayısı da belli-başlı iki konuya ayrılmış: Paleo-Balkan halklarının budun türümü; XIX. yüzyılda ticaret ilişkileriyle siyasal tutumlar.

Nisan 1975'te Bükreş'te Romen-Yugoslav tarihçileri arasında bu bilimsel düşünsel konu üzerinde bir konuşma-tartışma toplantısı (colloque) düzenlenmişti. Belgrad'dan M. Garaşanin'in konuyu açıklayan konuşmasından sonra, Bükreş'ten Cicerone Poghiric «Paleo-Balkan budun türümü üzerinde dilbilimsel düşünceler» konusunda bir konferans verdi. Bu tartışmaya 7 Romen-Yugoslav bilgini katıldı. İlk iki konuşmacı, bunlara hemen kısa, özlü yanıtlar verdi. Bükreş'ten Emil Condurachi sonuçları özetledi.

Geçen yüzyılda ticaret ilişkileriyle siyasal tutumlar konularında Almanca, Fransızca, İtalyanca, Rusça altı araştırma var: Nürnberg Export von Lametta nach der Türkel um 1800 (H. Kellenbenz, Nürnberg); XIX. yüzyıl ortala-

rında Aşağı-Tuna ile Karadeniz'de Belçika ticaret çıkarları (Lucia Taftâ); Die «Bayernherrschaftr» in Griechenland, 1832-1843 (Johannes Irmischer, Berlin, DDR); Il pensiero e l'azione di Mazzini e Tommaseo nei confronti dei popoli balcanici, 1830-1974 (Giuseppe Pierazzi, Trieste); Bükreş'te 1868-1869 yıllarında yayınlanan «L'Etoile d'Orient» (Doğu Yıldızı) adlı gazetede Bulgar ve Bulgaristan sorunu (Laura Baz-Fotlăde, metni Rusçadır); Marco Antonio Canini nel Balcani (Angelo Tamborra, Roma, metni İtalyancadır).

Bu yazılardan sonra, iki tartışma konusu yer alıyor: X. yüzyılda yaşamış Bizanslı gezginici Skylitzès'in günü gününe yazdığı tarihsel olaylar defterinin (chronique) kimi parçalarının ışığında Tuna kıyıları (Petre Diaconu); Romen Metropoliti Antim İvireanul (XVIII. yüzyıl başlarında Romen kültürünün tanınmış kişisi) ile Ulah ülkesinde armacılık sanatı (Maria Dögaru).

Güncel olaylar bölümünde, 1975'te oluşan kurultaylar, seminerler, toplantılar ile sergilerden söz açılmaktadır: Tarih Bilimleri Uluslararası XIV. Kurultayı (San Francisco); XVIII. yüzyılda kitap tarihi üzerine Eisenstadt toplantısı; Yugoslavya'da düzenlenen Arnavut kültürü araştırmaları ikinci semineri; Bükreş'te Romanya Sosyalist Cumhuriyeti Sanat Müzesinde ekim-kasım 1975 tarihinde açılan XVII-XIX. yüzyıllarda Türk namaz kelimeleri sergisi (Dan Ionescu, sergiyi müzenin başuzmanı Bn. Stela Russu düzenlemişti, Transilvanya kelimelerinden dördünün renkli resmiyle sergi afişinin siyah-beyaz resmi yazıya eklidir, o sıralarda İstanbul'da Halı ve Kilim Müzesinde de buna benzer bir serginin açılmış olduğunu anımsatalım); Venedik'te Doc'lar Sarayında 1974'te açılan «Venedik ile Bizans» sergisi; Bükreş'te 1975'te açılan «Tunus'un eski mozaikleri ile sanat hazneleri» sergisi (Eleonora Costescu).

Kitap tanıtımları arasında, özellikle A. F. Miller'in «Bayraktar Mustafa Paşa'nın yaşam-öyküsünü anlatan monografyasını tanıtıcı Anca Ghiatâ'nın yazısı dikkate değer (Bükreş, 1975, 466 s.)

Kaynakça notları arasında da Roma, Bizans, Dalmatya tarihi ve dilleri Arnavutçanın tarihsel gelişimi, Slavca incelemeleri, Yunan öyküleri antolojisi, Makedonya'nın orta çağda kültür zen-

giniği, XVI-XVII. yüzyıllarda Osmanlı yönetim-seş metinlerinde raslanan «vozarlık» sözcüğünün kökeni (Nicoară Beldiceanu), XVII. yüzyılda Macaristan ile Sırbistan'da geziler; Rüşhan Arık'ın «Batılılaşma dönemi mimarisi örneklerinden Anadolu'da üç ahşap cami» (Ankara, 1973, 33 s., 49 resim 3 planş; Anca Ghiatâ'nın bu kısa yazısı gerçekten ilginç; söz konusu olan üç cami şunlar: 1791-92 yıllarında yapılan Soma'daki Hızır Bey camisi Yozgat'ta 1788'de inşa olunan Cevahir Ali Efendi camisi ile 1800-01 yıllarında tamamlanan Başçavuşoğlu camisidir).

Dergiye gönderilen Türkçe yayınlar arasında Ömer Asım Aksoy, H. Üren Arsan, Lâfî Çakıcı, Ahmet Danışman, Vecihe Hatipoğlu, Ceyhan Atuf Kansu, Kemal H. Karpat, Emin Özdemir, Nuri Uman'ın kitapları ile kimi anonim yapıtlar görülmektedir. Türk tarihi, kültürü ve diliyle ilgili yabancı yayınlar içinde de özellikle Duşanka Bojaniç, Nicolae Ciachir, Branislav Djurdjev, Otto Jastrow, Olga Zirogebiç'in yapıtları ile Üsküp'teki Makedonya Arşivi ve Ulusal Tarih Enstitüsü yayınlarından olan XV. yüzyıldan kalma defterlerdeki Makedonya ulusal tarihinin Türk belgeleri ile Makedonya'nın 1700-1725 yıllarındaki tarihine ilişkin Türk kaynakları ilimizi çekmiştir.

Romanya Bilimler Akademiyası yayınlarında çıkmış tarih araştırmalarından birkaçı da şunlardır: X-XIV. yüzyıllarda Romen Ortaçağ kültürü başlarında Bizans, Balkanlar ve Batı (Râzvan Theodorescu, 1974); 1971'de Bükreş'te toplanan Bizans Araştırmaları Uluslararası XIV. Kurultayı tutanakları (3 cilt, 1974-76); Romanya tarihi belgeleri (11 cilt, 1975); Karadeniz'deki Romanya kıyılarında Yunan sömürgeleri üzerine araştırmalar (D. M. Pippidi, 1975); Yiğit Michel döneminde Romen ülkeleri, 1600 yılı birliği (St. Olteanu, 1975); Romanya tarih kaynakçası, IV. cilt: 1969-1974 (Stefan Pascu ile Bujor Surdu, 1975); Transilvanya tarihinin eski kaynakları (3 cilt, Alexandru Elian ile Nicolea - Şerban Tanaşoca, 1975) vb.

SONUÇ : Bütün bu açıklamalardan anlaşıldığı üzere, bu bilimsel dergi, Balkan ülkeleriyle halklarının tarihi, kültürü, dili, sanatı vb. üzerine araştırmalar, yazılar, kitap tanıtımları, kısa notlar, kaynakçalar sunan vazgeçilmez bir kaynak değerindedir. İlgili kişiler, kuruluşlar, kurumlardan kaçınılmaz olarak bu dergiye, Sofya'da ve Atina'daki Balkan Araştırmaları Enstitüleri yanında,

MALATYA BİLMECELERİ

Derleyen : Turan KOÇER

ALTIN : Suya girer ıslanmaz, sudan çıkar paslanmaz.

AY : Yük altında yarım çörek.

AT KUYRUĞU : Suya girince bin tane, sudan çıkınca bir tane.

ATEŞ (Ocak ateşi) : O yanı taş, bu yanı taş, ortada bir top kumaş.

BACA : Kara tavuk kaz gibi, kanatları saz gibi.

CEVİZ AĞACI : Yukarıda durur kartal, kanadını tartar, sayısız yumurta yapar.

ÇİĞDEM : Yer altında paslı tüfek.

ÇORAP CAĞI : Beş kardeş bir kuyuya taş atar.

DİŞ : Biz bizdik, otuz iki kızdık, ezildik, büzüldük, iki duvara dizildik.

DOMATES : Küçücük fıçı, içi dolu turşucuk.

DEĞİRMEN : Öküzüm boz, yemleği toz.

EĞER : Ardi kaya, önü kaya, bindirdim bir kamber taya.

EL TERAZİSİ : Deve tabanı, gezer yabanı.

GÖZ : Bu yanı perçin, o yanı perçin, içinde bir çift güvercin.

GÖZ : Benim bir pencere var, etrafı etten duvar, her gün erken açarım, gece olunca kapırım.

GÖKYÜZÜ : Mavi atlas, iğne batmaz.

İNEK MEMESİ : Dört kardeş bir kuyuya taş atar.

KAYNAK SUYU : Yer altında kazan kaynar.

KAR : Havada uçar kanadı yok, şekere benzer tadı yok.

KUYU : Karnı tok, gölgesi yok.

KAPI : Gelir leylâ, gider leylâ, ayak üstü durur leylâ.

KUYRUK : Kayada çanta asılı.

Bükrüş'teki Güney-doğu Avrupa Araştırmaları Enstitüsü de gerçekten iyi çalışmaktadır.. Bizde de bunlara koşut (paralel) bir Enstitü kurulması gerekir. Şimdilik bunun İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde kuruluşu yerinde olur. Ancak, bunun tam yeri, T. C. Bilimler Akademyasıdır. Biz asıl onu kurmakta ivedi davranalım!..

KAPLUMBAĞA : Altı tahta, üstü tahta, içinde bir kara kaşpe.

KARPUZ : Allah yapar yapısını, insan açar kapısını.

KABAK : Tarlada teke bağlı, kuyruğu köke bağlı.

LÂMBA : Altı göl, üstü göl.

MEZAR : Yol üstünde kilitli sandık.

NAR : Dalbaşında karga, vurdum düşürdüm arga, içi dolu kavurga.

NAR : Ağılım topca, koyunum çokca.

ORUÇ : Hacı baba hay eyledi, yükü yüke tay eyledi, kesilmedik bir karpuzu cümle aleme pay eyledi.

ORUÇ : Dam üstüne saç koydum, gelen gladeni aç koydum.

ÖRDEK : Ayakları kürektir, gagasıyla bir renktir, tıslar yanına varsan, suda olur bir gemi, bunu sende bil emi?

PARA : Yazılı mezar, dünyayı gezer.

PAMUK : Ektim söğüt, bitti nohut, yaprağı dut.

SOBA : Karnı küp gibi, ayakları çöp gibi.

SAKAL : Sarp yüzünde sandık asılı.

SANDIK : Oturdum önüne, dürttüm deliğine.

SU : Gider gelmez.

SU : Gidişi aslan gibi, duruşu sultan gibi.

SABUN : Dağdan kestim tahtalık, suya attım ak balık.

TÜFEK : Derin kuyu, conbul suyu.

TEZEK BÖCEĞİ : Kanadı var kuş değil, top yapar çavuş değil.

UYKU : Çarşıdan alınmaz, mendile konulmaz, tadına doyum olmaz.

YIL - MEVSİM - AY - HAFTA : Bir leylek - dört yuva - oniki yumurta, 52 yavru.

YUMURTA : Pişirirsen aş olur, pişirmezsene kuş olur.

YUMURTA : Bir küçük mehenk taşı, içinde beyler aşı.

YILDIRIM : Buradan attım kılıcı, Halepten çıktı bir ucu.

YILAN : Yer üstünde uzun kendir.

YILAN : Yol üstünde yağlı kayış.

NIKOLAY ALEKSANDROVIÇ ARİSTOV

(1847 — ?)

Yazan : Prof. Dr. M. Kemal ÖZERGİN

XIX. Yüzyılın ikinci yarısında Rusya'da yaşamış olan Nikolay Aleksandroviç Aristov, boybilim alanında kendini yetiştirmiş değerli bir Aristov, bir Rus boybilimcisi ve türkoloğudur.

HAYATI

daha çok çağının toplulukları üzerinde yaptığı bilgidir. Ortaasya'da Türk boybilimi alanında ve mühim çalışmalarıyla bize değerli bilgiler kazandı. Nikolay Aleksandroviç, 1847 yılında doğdu. Öğrenimden hemen sonra, yirmibir yaşlarında bir genç iken, devlet hizmetine girdi. Mülki idare işlerindeki ilk vazifesi Batı Türkistan'da bulunan Yedi-sü vâililiği'nde verilmişti. Orası Balkaş gölü'nün güneyinde uzanan bir bölge olup, halkının çoğunluğu Kazak ve Kırgız Türkleri'dir. Burada, 1868 - 1881 yılları arasında onüç yıl boyunca vâililik teşkilâtına bağlı dairelerin her kısmında ve her derecesinde memurluk yaptı. Ayrıca bölgede yaptığı gezilerle, oranın Türk toplumu tanımak ve incelemek fırsatını elde etti.

Halkı iyi tanımasından ve işindeki başarılarından dolayı, 1881 yılında yine bu Yedi - sü bölgesi askerî vâlisinin yardımcılığı arınuna atandı. Bu işi ise, 1889 yılına değin sekiz yıl sürdürdü. Böylece Aristov, yirmi yılı aşkın bir süre Batı Türkistan'da Türk toplumu içinde bulunarak, idarî vazifelerinin yanı sıra boybilim alanında ilmi araştırma ve incelemeler de yapmıştır.

Ortaya koyduğu çalışmaların dikkati çekmesi üzerine Aristov, 1893 yılında Rusya'nın büyük bir bilim kuruluşu olan «İmparatorluk Rus Coğrafya Bilim Derneği» üyeliğine alındı. Ertesi yıllarda yayımlanan araştırmaları Türk boybilimi alanındaki çok değerli eserler arasındadır.

Aristov'un öldüğü yıl ve yer, nedense belli değildir. XX. yüzyılın ilk yıllarında ölmüş olabilir.

ÇALIŞMALARI

Türk boybilimi alanında geniş çalışmalar yapmış eski araştırmacılarından biri olan N. A. Aristov, eserleriyle haklı bir ün kazanmıştır. Bu alandaki çalışmalarına, önce bulunduğu bölgenin çağındaki Türk toplumu incelemekle baş-

lamış ve daha sonra bu araştırmalarını Avrasya'da yayılmış bütün Türkler'i içine alacak ölçüde genişletmiştir.

Üzerinde çalıştığı alanın çeşitli ve karmaşık meselelerini iyi incelemiş, kendinden önce yapılmış araştırmaları yeterince gözden geçirmiş, titiz ve dikkatli bir araştırmacı idi. Çalışmaları daha çok çağındaki Türk toplulukları üzerinde olmakla birlikte, Aristov gerekli buldukça eski çağlara da inmiş, dikkate değer bir kavrayışla Türk tarihi ile medeniyetinin yüzyılları arasında ilgi ve bağ kurmasını bilmiştir. Onun siyasi tarih ve jeopolitik ile de ilgilendiği anlaşılıyor.

Aristov, 1894'de basılmış 96 sayfalık «Kazak ve Kırgızlar'ın etnik kuruluşu» konulu makalesinde, çağındaki bu iki büyük ulusun boy düzenini tesbit ve yaşayışlarını tasvir eder. Afganistan bölgesi ve orada yaşayan halkı ele aldığı 1898'de yayımlanmış başka bir makalesi, o sıralardaki İngiliz sömürgecilik faaliyetini öğrenmek bakımından da önemlidir. Bu ikinci araştırmada, bir yandan Rusya'nın Ortaasya için yaptığı girişimler ve mücadeleler belirtilirken, öte yandan asıl XIX. yüzyıldaki İngiliz - Afgan münasebetleri, İngiliz sömürgeci Hindistan ile komşu bulunan bu devletin siyasi durumu ve onların İngiliz sömürgecileriyle olan mücadelesi geniş biçimde ortaya konur.

«Türk boylarının etnik kuruluşu» adıyla 1896'da çıkmış 182 sayfalık eseri, Aristov'un bütün çalışmalarının olgun bir meyvesidir. Bu on dört bölümlük kitapta önce bazı usul meseleleri ile kısa bir tarihten sonra Türk boybilimi alanına girer çağının bütün toplumu, ulusları, boylarıyla belli bir tasnif içinde birer - birer ele alınır, onların boy düzenleri, tarihleri, yaşayışları, başlıca gelenekleri ve özellikle o yıllardaki nüfusları üzerinde, çoğu ilk defa tesbit edilmiş bilgiler verilir. Son bölümde, Türk boybilimi ve ırk bilimi üzerinde dikkate değer bilgi ve görüşler bulunmaktadır. XIX. Yüzyıldaki Türk topluluklarını en iyi biçimde tanıtan bu eser, bir bakıma Türklüğün etnik yapısını Asya Hunları'ndan kendi gününe değin ele alan bir denemidir. Eserin hazırlanmasında bütün Rus yayımlarında olduğu kadar, Türkler'in kendi eserleri ile İslâm dünya-

sının kaynaklarından ve Avrupa'daki çalışmalarından faydalanılmıştır.

Aristov'un çağı Avrasya'sında bulunan Türkler üzerine eğildiği bu temel eseri, bugün bile değerini korumaktadır. Türk boybiliminin el-altı kitaplarından biri olan «Türk boylarının etnik kuruluşu»nda özellikle ulusların boy düzenlerinin dikkatle tesbitine öncelik verildiğini görüyoruz. Gerçekten bunlar doğrudan Ortaasya'da yaşlı Türkler'in ağızından derlendiği için, şimdi büyük değer taşır.

Yaptığı araştırma ve incelemelerle Aristov, Türkler'in Anayurdunun Altaylar'da bulunduğu Hunlar'ın Türk kökünden geldiği, dillerinin türkçe olduğu ve henüz ele geçmemiş bir yazı kullandıkları, Kök-türk yazısının kökünün kendi boy tamgalarından çıktığı ve Hittit yazısına benzediği, Doğu Sibirya'daki Sakhaler (Yakutlar)'ın eski Sakalar (Iskitler, m.o. VII - I. yy) ile ilgili bulunduğu, Küçük yüz Kazakları'ndan Çömekey'in Kök-türkler'den Çomuguyalar (VII. yy) ile aynı olduğu, Avrasya'da yayılmış bütün Türkler'in tek dilli ve aynı milletten çıktığı sonuçlarına varmıştı. Bunlardan Türk yazısının öz kaynak olan tamgalardan alındığı görüşünü ilkin o ileri sürmüştür (1896).

Değerli boybilimci bu arada, kendinden önce yapılagelmiş bir çok yanlış da düzeltmeye çalışmıştır. Sartlar'ın sanıldığı gibi Fars değil Türk olduğu, Doğu Türkistan'daki Uygurlar'ın Ortaçağ Uygurları'nın devamı bulunduğu, Nayan, Calayır, Tatar, Ongut (Tatabı) ve Kereyitler'in aslında Mongul değil Türk soyundan geldiği, Kırgız ve Kazaklar'ın damarlarında Türk kanı aktığı... bunlar arasındadır

Bu mühim eser basıldıktan sonra bir çok bilginin ilgisini çekmiştir. Nitekim W. Barthold uzunca bir tanıtmasında (Zapiski Vostochnogo Otdeleniya, XI, 341 - 356), eserin boybilim alanında çok değerli bir emek ürünü olduğunu belirtir. Gerçekten, Türk boybilimi alanında çalışacakların bu esere ilgisiz kalmaları mümkün değildir.

Aristov'un araştırmaları, çağındaki Osmanlı Türkleri'nin bütün ilgisizliğine rağmen Türk boybilimi alanında köklü ve sağlam bilgilerin ortaya çıkarılmasını ve terkiibini sağlamıştır. Bu sayede esaslı bir çatı kurulduğunu söylemek yanlış değildir. Çalışmalarında Türkler ile ilgili dikkate değer sonuçlar elde etmiş olan N. A. Aristov, Türk milletinin bütünlüğünü, medeniyetçe eskiliğini ve yüksekliğini anlamış, bun-

ları Rus çarlığı'nın sürdürdüğü sömürgeci siyasete rağmen açıklıkla ortaya koymuş bilgilerden biridir. Aşağıda adı verilen her üç eserinin henüz türkçeye çevrilmemiş bulunması, ülkemizde Türk boybilimine ne denli ilgisiz kalındığının açık bir belgesidir.

ESERLERİ

N. A. Aristov'un boybilim alanında basılmış eserlerinden başta gelen üçü şunlardır:

(1) «Opit vıvazneniya etničeskago sostava Kirgiz-kazakov Bol'şoy ordı i Karakirgizov». Jivaya Starina, IV/3-4 (Petersburg 1894). 391-486. sa.

Buradan yapılmış ayırması da vardır (96 sa., 1895)

Bu uzun makalede «Ulu yüz Kazakları ile Kırgızlar'ın etnik kuruluşunu açıklama denemesi» ele alınmıştır.

(2) «Zametki ob etničeskom sostave tyurkskikh plemen i narodnostey i svedeniya ob ikh çislennosti». Jivaya Starina, VI/3-4 (Petersburg 1896). 277-458. sa.

Buradan yapılmış ayırması da vardır (182 sa., 1897).

«Türk boyları ve uluslarının etnik kuruluşu üzerinde notlar ve onların sayıları üzerinde bilgi» adını taşıyan bu eser, Türk boybiliminin henüz temel araştırmalarındadır. Eserin adlar dizini de daha sonra hazırlanıp bastırılmıştır. «Dizin» için bk. N. Bravin - İ. Belyayev: «Ukazatel' plemennikh imen k statye N. A. Aristova». Zapiski Imp. Russk. Geograf. Obşç. po Otd. Et. noğr., XXVIII/2 (Petersburg 1903). 32 sa.

(3) «Ob Avganistane i ego naselenii». Jivaya Starina, VIII/3-4 (Petersburg 1898). 73 sa. «Afganistan ve halkı üzerine» başlıklı bu makalede daha çok siyasi durum üzerinde durulmakta ve toplumu incelenmektedir.

«Türk boylarının etnik kuruluşu» adlı eserin «İçindekiler-i»:

- I. Türk boy ve ulusları etnik kuruluşunun fihristi olarak halk söylentilerinin, uruk adlarının ve tamgaların ehemmiyeti.
- II. Ortaasya Türk boylarının kısa tarihî özeti.
 1. Tukyü Türkleri çağına kadarki Türk boyları.
 2. Tukyü Türkleri hâkimiyeti çağında Türk boyları.
 3. VIII. yüzyılın ortasından Çengiz Han'a değin Mogulistan Türkleri, onun çağın-

Halk Hekimliği :

BOZHANE KÖYÜNDE HALK HEKİMLİĞİ

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

Yazan : Selçuk AY TAR

İstanbul, Beykoz ilçesi'ne bağlı Bozhane köyünde halk, sağlığını korumak ve nazardan ileri gelen hastalıklardan korunmak için çeşitli nazarlıklar kullanır. Özellikle bebeklere ve küçük çocuklara göz boncuğu, soğan, sarmısak gibi çeşitli nazarlıklar takılır.

Nazarlığa rağmen hastalanan (nazara uğrayan) bir kimsenin sağaltılması için Bozhane Köyü'nde şu üç işlem uygulanır :

1) Tütsü : Çöre otu ve tuz bir kapta karıştırılır. Köz haline gelmiş kömürün üzerine serpilir. Çıkan duman ile nazara uğrayan hasta tütsülenir. Tütsü yapılırken üç ihlâs, bir fatiha okunur; hastaya doğru üflenir.

2) Kurşun Dökme : Nazar neticesi meydana gelmiş hastalıkları sağaltmak için kullanılan ikinci metod «Kurşun Dökme» dir. Kurşun dökme işlemini köyde «Kurşuncu kadın» yapar. Uzun saplı tavadaki kurşun eritildikten sonra hasta, kurşuncu kadının önünde diz çöker. İçinde su bulunan genişçe bir kap hastanın başı üzerinde tutulur, erimiş kurşun bu suya boşaltılır. Kurşunun su içinde aldığı şekillere göre tefsirler yapılır.

3) Okuma : Bozhane Köyü'nde her hastalığın ayrı okuyucuları vardır. Bu okuyucuların bazıları kadın, bazıları erkektir. «Lohusa humması»na okuyan bir okuyucu ile «Kabakulak» hastalığına okuyanlar ayrıdır. Okuyucular, daha evvelce de bu hastalığa okuyan bir aileden gelmiş olmalıdır, yani böyle bir kimseden «el almış» olmalıdır. Aksi takdirde okumaları müteber sayılmaz.

Bozhane köyü'nde hastalık sağaltmada uygulanan diğer manevî işlemler şunlardır :

- 1) Köyde kime ait olduğu ve tarihi belli olmayan bir türbe vardır. Çocuğu olmayan kadınlar, çocuğu doğduktan sonra yaşamayan aileler bu türbeyi ziyaret eder. Dua ettikten sonra elbiselerinin kumaşından bir parçayı türbeye bırakırlar. Ayrıca «yaşit olmuş çocuklar» (Doğuştan geri zekâli, büyümesi, konuşması ve yürümesi geçiken çocuklar) ile «Dışarılk olmuş çocuklar (çarpılmış)», cuma namazından önce bu türbenin yanında yıkanılır; böylece normalleşeceklerine inanılır. Bu türbeye ayrıca kurak yıllarda, halk yağmur duası için de gelir
- 2) Sarılık hastalığının iyileştirilmesi için

dan başlayarak Türk boylarının mogullaşması ve yerlerinin işgali; Kalmıklar'ın ortaya çıkışı.

4. Kırgız - Kazak birliği kuruluşuna değin Ortaasya Batı Türk boyları
5. Kırgız - Kazaklar'ın Kalmıklar ile savaşı ve onların Rusya'ya tâbiyetleri
- III. En eski ayrı boyların karışması hakkında.
- IV. Sibirya ve Mogulistan Türk boyları ve ulusları.
 1. Yakutlar
 2. Güney Sibirya Türk boyları
 - a. Altaylılar ve Teleütler
 - b. Yukarı Ob havzasındaki türkleşmiş Yeniseyiller ve Samoyedler
 - c. Yenisey Türk boyları
 3. Uryankhaylar
 4. Barabalar ve Batı Sibirya Tatarları
- V. Kırgız - Kazaklar
 1. Büyük veya Ulu yüz
 2. Orta yüz
 3. Küçük yüz ve Bükeyliler
 4. Kuramalar

5. Kırgız - Kazaklar'ın sayısı

VI. Kara-kırgızlar

VII. Doğu Rusya Türk boyları

1. Nogaylar ve güneydoğu Rusya'daki öteki Türk boyları
2. Başkırlar ve idil Tatarları
3. Çuvaşlar

VIII. Güneybatı Türk ulusları. Osmanlı ve İran Türkleri

IX. Türkmenler

X. Özbekler

XI. Sartlar

XII. Doğu Türkistan Türkleri

XIII. Türkler hakkındaki istatistik bilgilerinin sonuçları

XIV. Türk ulusları boyları ve karışımlarının etnik kuruluşunda hâkim olan hususlar ile ilgili umumî hükümler. Bu hükümlerin, Türk uruk, boy ve uluslarının boy ve kafa biçimlerine ait antropolojik ölçmelerin verileriyle ispatlanması. Dilbilim bakımından tasnif.

TÜRK FOLKLOR ANAŞTIRMALARI

«Sarılık kestirilir». Hastanın alınının ortası hafifçe çizilip kan çıkarılır.

3) Sıtmalı bir hasta, bir taş deliğinden geçirilir, taşın üzerinde elbisesinden bir parça bırakılır.

4) Boğmacalı çocuk ağaç kovuğundan geçirilir, geçirildikten sonra ağaca çivi çakılır.

5) Kabakulak hastalığının köyde okuyucusu vardır. Okuyucu hastayı okur, şiş bölge üzerine bazı işaretler yaptıktan sonra tavukların kulak kısmından kan alıp, bu kandan her defasında bir «ihlas» okunarak üç damla sürülür.

6) Yürümesi geciken çocuk, cuma günü, cuma namazının selâsı verilmeden biraz önce camî önüne getirilir, selâ verilirken bir yorgan içinde sallanır.

7) Konuşması geciken çocuklar cuma günü köydeki türbeye götürülür, buraya kuru üzüm bırakılır.

Bozhane köyü'ndeki inanışlara göre hâmilelik esnasında, hâmile kadının yaptığı bazı hareketler, doğumu veya doğacak çocuğu etkiler. Örneğin, hamile kadın manda sütü içerse doğum zor olur. Hamilelik esnasında tavşana bakarsa çocuk yırtık dudaklı olabilir. Ayva yiyen bir kadının çocuğu gamzeli, ciğer veya nar yiyen bir hamilenin ise çocuğunun benli olacağına inanılır.

Doğum'un kolay olması için Bozhane Köyü'nde baş vurulan halk tedbirleri şunlardır:

1) Kadın yorgana konup sallanır.

2) Hâmilenin haberi olmadan, kocası bir kaptı elini yıkar, bu su içirilir.

3) Yılan kurbağayı yutarken, yılanın ağzından kurbağayı kurtaran bir kimsenin kemeri kadının beline bağlanır.

Doğum olduktan sonra ise lohusayı ve bebeği bekleyen en büyük tehlikeler «Et bastı» ve «Al bastı» hastalıklarıdır. Bu hastalıklardan korunmak için Bozhane köyü'nde alınan tedbirler şunlardır.

1) «Et bastı» hastalığı lohusaya et yedirilirse veya lohusanın bulunduğu eve et getirilirse meydana gelir. Eve et getirilince lohusayı ve bebeği «Et basar»; yani fenalaşırlar ve ölebilirler. Et basmasına mani olmak için eve et getirilmez, lohusaya yedirilmez. Eğer getirilmiş ve bebeği et basmışsa, hastalığı sağaltmak için bebek ete bastırılır ve bebeğin kurtulacağına inanılır. Lohusa ise köydeki okuyucu kadına götürülür. Okuyucu kadın, lohusayı kapı eşliğine

oturtup okur, elekten su püskürtür, lohusa hiç arkasına bakmadan evine döner.

2) Lohusayı ve bebeği «Al basması»ndan korumak için odada Kur'an bulundurulur. Lohusaya kırmızı kurdele bağlanır.

Doğumdan sonra dikkat edilecek bir diğer husus da lohusaya peynir yedirmemektir. Aksi takdirde bebeğin ağızında pamukçuk olur.

Manevî sağaltma metodlarından başka Bozhane köyü'nde halk, bazı bitkilerden yararlanarak çeşitli halk ilaçları yapıp, hastalıklarında kullanmaktadır:

1) Romatizma için Şahmelik çiçeği kaynatılıp suyu ile hasta banyo yapar.

2) Karın ağrısı için kekik kaynatılıp suyu içilir. Bu ilaç karın ağrısını kestiği gibi iştahı da açar.

3) Öksürük ve göğüs hastalıkları için ayva yaprağı kaynatılıp içilir. Ayrıca patatyâ, ihlamur da kaynatılarak göğüs hastalıklarında kullanılır.

4) Böbrek taşlarını düşürmek için Ayrik otu kaynatıp suyu içilir. Maydanoz kaynatılıp içilirse böbrek taş ve kumları için ayrik otu kadar iyi gelir.

5) İştaha açmak için yabancı nâne kaynatılıp suyu çilir.

6) Kuvvet ve zindelik için ayrik otu kaynatılıp suyu içilir.

7) Fazla terlemeyi önlemek için yatağın altına söğüt yaprağı serilir.

8) Kaza ile yutulan bir cismin vücuttan çıkması için bol bol yabancı turp yenir.

ABACILIK, EBRU VE GİLT SANATI KURLARLI

Kültür Bakanlığı Mayıs - Haziran ve Ekim - Subat 1977 dönemlerinde Erzurum Kültür Merkezinde açılacak olan abacılık kurslarına terziler, terzi kalfaları ve istekliler katılacaktır. Kurslar haftada 5 saat sürecektir.

İstanbul Süleymaniye Kütüphanesinde açılacak olan ebru kursuna ise, Kültür Bakanlığı personeli katılacaktır. Perşembe ve cuma günleri haftada iki gün yapılacaktır. Kursun birinci dönemi 14 Nisan'da başlayacak, 24 Haziran'da sona erecektir. İkinci dönem kurslar Ekim - Aralık 1977 arasında devam edecektir.

«Eski cilt sanatı» kursu da İstanbul Süleymaniye Kütüphanesinde yapılacaktır. Kursun birinci dönemi 19 Nisan - 30 Haziran, ikinci dönemi ise, Ekim - Aralık ayları arasında tamamlanacaktır.

T.F.A.

Erzurumlu Halk Hikâyecisi :

BEHÇET MAHİR'LE BİR SOHBET

Yazan : Dr. Bilge SEYİDOĞLU

Erzurum'lu Behçet Mahir'le zaman zaman oturur sohbet ederiz. Bu sohbetler esnasında bize son devrin yaşayan halk hikâyelerinin son örneklerini anlatır, aklıma gelirse kendi yazdığı şiirleri söyler, vaktiyle bulunduğu meclislerdeki atışmaları anlatır. Bu sohbetlerin birinde otuzdokuz sene evvel Hicrânî ile aralarında geçen bir atışmayı anlattı. Bu atışma Erzurum'da Gürkapsında Caminin dibindeki âşıklar kahvesinde olmuş. Bu kahvenin üstü karlangoç kaplıymış. Behçet Mahir'in ustası Âşık Mikdat'ın da sazı devamlı olarak asılı durmuş. Garipler burada toplanır atışmalar, saz fasilları tertip edilirmiş. Kahve şimdi yıkılmış, caminin etrafı açılmış.

Behçet Mahir'in naklettiği atışmanın yapıldığı gün bu kahvede şu âşıklar toplanmış.

1. Bardız'lı Nihani Baba.
2. Bayburtlu Hicrani Baba.
3. Bayburtlu İlhani Baba.
4. Tahtacı Mevlut Baba.
5. Cambaz ehl-i dil Battal.
6. Gez mahalleli Hafız Mikdat.
7. Tuli Derviş Efendi.
8. Sümmâni'nin büyük oğlu Şevki Çavuş.
9. Divani Baba.
10. Kağızmanlı Cemal Hoca.
11. Behçet Mahir.

Topluluk atışma için aralarında kur'a çeker, Bayburtlu Hicrani Behçet Mahir'e eş olur. Hicrani o zamanlar 65-66 yaşlarındaymış. Saz çalmamış ve sesi de yokmuş. Atışmadan önce kendi kendisine der ki, bu çocuk meyus olmasın diye bilemeyeceği şeyler sormıyayım.

Atışma başlar, evvelâ Behçet Mahir Bayburtlu Hicrani'ye sorar.

Mahir :

Ademden evvelâ adem yokiken,
Babasız dünyaya geleni göster,
Zem'inde semada mekân yokiken,
Mekânsız zeminde olanı göster.

Hicrânî :

Her şeye kadirdir Hazreti Allah
Birliğine şükür elhamdülillah
Onsektiz bin âlem halketti billah
Mekânsız zeminde can kavmi gördüm.
Mahir :

Geç karşıma kâmil âşık
İstemem sözün dolaşık
Karanlığa nedir ışık
Beyan eyle yol gidelim.
Hicrani :

Hak lutfetti oldum âşık
Değildir sözüm dolaşık
Karanlığa iman ışık
Tut elimi yol gidelim.
Mahir :

Dikkat eyle sözüme bak
Âşık olan eder ah vah
Bir gönülde iki çıplak
Hangisine mal verelim?
Hicrani :

Gitti gece - yavrum - geldi sabah
Heyvah ömrüm gitti ah-vah
Emelsizler kaldı çıplak
Emeliye mal verelim.
Mahir :

Göster bana iki hall
Biri veli biri deli
İkisi de hakkın kulu
Hangisine ey diyelim.
Hicrânî (Bu sorunun cevabını onbeş dakika

düşündükten sonra verir) :
Göstereyim iki hali
İki kulun biri dolu
Çalışmayan odur deli
Çalışana ey diyelim.
Mahir :

O nedir ki boyanmıştır boyaksız
O nedir ki doğar elsiz ayaksız
O nedir ki kalkar kolsuz kanatsız
O nedir ki kanadında alı var
Hicrani :

O semadır boyanmıştır boyaksız
Kurbağadır doğar elsiz ayaksız
Çekirgeçdir kalkar kolsuz kanatsız
Kelebeğdir kanadında alı var
Mahir :

Bir ağaçta iki yaprak
Biri beyaz biri siyah daha yok
O nedir ki (yiyer)-yiyip içer dili yok
O nedir ki yaprak açar gülü yok
O nedir ki -hem okunur-ayeti var mimi yok.
Hicrani :

İLK MASAL DERLEYİCİSİ HÜSEYİN AVNİ BEY

Yazan : Cahit ÖZTELLİ

Geçen yaz İstanbul'a gittimde, her zaman olduğu gibi Sahaflar Çarşısındaki sahaf dostlarıma uğradım. Satın aldığım kitaplar arasında küçük birisi dikkatimi çekti. Orta boy 36 sayfa olan bu kitapçığın ince kapağında şunlar yazılıdır : «Halk Edebiyatından -Manzum ve Resimli Masallar- Nazımı : Hüseyin Avni»...

İnce, pembe kâğıt kapağı çevirdim. Bir portre resim. Altında «Hüseyin Avni» yazıyor. Burası kapağın iç sayfasıdır. Resmin altında da şu yazılar var :

«İfade-i Mahsusa» başlığı altındaki satırları okuyalım : Her milletin, kendi an'anâtına dahil olup dâsitan veya Masal nâm-ı umumîsi altında gayri mektup (yazıya geçmemiş) olarak devirden devire, ağızdan ağıza intikâh eden ef-sanevî, esâtîri bazı vukuatı vardır. Halk arasın-da mütedavil bu masallardan birkaçını nazman tespit ve tedvine teşebbüs ettim. Avam edebiyatı namını verebilmek istediğim masallarım, «bir zümre-i mütefekkirin tarafından dahi tenezzülen mütalaa şerefine mazhar olursa bahtiyar olurum.»... Bunun altında şu tarih var : «Karşıyaka : 1 Teşrin-i Sâni 337/1921».. Yanda da «Nazım-ı mes'ul : HÜSEYİN AVNİ» imzası var.

Aradan elli beş yıl geçmiş... Bu tarihlerde masal derlemiş başka kimseyi bilmiyoruz. Yazar, halk arasında söylenmekte olan masallardan birkaçını nazım haline getirdim, diyor. Ve masala «avam edebiyatı» yani «halk edebiyatı» diyor.

Bir ağaçta iki yaprak

Biri gece biri gündüz daha yok

O balıktır yiyer içer ağız vardır dili yok

O ncidir yaprak açar meyve verir güllü yok

İnnadeyne suresidir hem okunur ayetli var

mimi yok

Mahîr :

Ağır olur Mahîr taşı

Aşık olan döker yaşı

Nedîr ademîn yoldaşı

Dön bahçeye gül derelim

Hicrani :

Hicranıyem değil naşî

Akar gözlerimin yaşı

Emeldir adem yoldaşı

Aç elinî gül vereyim.

Kapağın son yani ikinci yaprağının iç sayfasında da şair Hüseyin Avni Beyin şöyle bir notu var : «Millî masalların cem ve telifik ve tab' ve neşri hususunda pek müstesna hizmeti sebk eden SADA-YI HAK gazetesini sahib-i muhteremi Mehmet Sırrı Beyle resimleri tersim uğurunda yardımları dokunan Rifat Ahmet Bey kardeşlerime arz-ı teşekkürat eylerim. H.A.»...

Burada görülüyor ki, derleyip nazım haline getirdiği masallara «millî masallar» diyor.

Yine bu sayfanın üstünde «Mehmet Sırrı Beyefendinin takriz-i beligeneleridir.» başlığı altında şunları okuyoruz :

«Halkın ruhî ihtiyacını tatmin etmek üzere «müzeyyen ve yüksek ifade ve üslupları terk ederek onun anlayacağı bir dil kullanmak, onun «seveceği mevzuları arayıp bulmak ile millîtenizi yükseltmek yolunu tuttuğunuzu size hatırlatacağım.»

«Benim burada söyleyebileceğim bir söz «varsa o da, masal namı altında çıkan bu manzum hikâyelerde pek kıymetli ahlâkî, idarî ve bütün şumul mânâsı ile içtimaî hakikatlerin öğrenilebileceğini ve bundan dolayı da en samimî ve hayırlı gıbalarla mümteziç tebrikâtımı arz «ve takdimden ibarettir azizim». İmza Sada-yi Hak sahib-i imtiyaz ve ser muharriri «Mehmet Sırrı».

Bütün bu yazılardan çıkan sonuç, gerek Hüseyin Avni, gerek Mehmet Sırrı Beylerin yapılan işin bilincine varmış bulunmalarıdır. Bu edebiyatın millî bir edebiyat olduğunu ve halkın ruhî isteklerine karşılık verdiklerinin, bilimsel, toplum gerçeklerinin bu edebiyatta bulunduğu-nun bilincine varmış olmaları olduğu kanısı yatmaktadır.

Masalların derleyicisi Hüseyin Avni Bey «Köse Musa, Vakitsiz ezan, Zurnacı valî, Köse İsa, Tılışmış peri kızı» masallarını nazım haline getirmiştir. Bütün masallarda kullandığı, hece ölçüsünün yedilîsidir. Durakların kimesi 4-3, kimesi de 3-4'dür. Dil çok sadedir. Kafiyele çift mısralar arasında, mesnevî biçimindedir. Bunlar arasında kime zaman tek serbest mısralar da vardır. Anlaşıyor ki, şair divan edebiyatının mesnevisini heceye uygulamıştır. Metinde geçen kime kullanmaktan kalmış eski kelime-

lerin anlamını çıkma olarak sayfa altında vermiş.

Kapağın iç sayfasında yazarın bir fotoğrafı var. Orta yaşta bir kişi. Taradığım kaynaklardan yalnız İbnülemin Mahmut Kemal'in «Son Asır Türk Şairleri» eserinde Hüseyin Avni Beyin hal tercümesini buldum (Cüz 1, s. 143, İstanbul 1930) :

«Hüseyin Avni Bey, Tırnova saatçi Mustafa Efendinin oğludur. 1297/1879'da Yenişehir Fener'de doğdu. 1301/1883'de İzmir'e hicretle İbtdâi ve rüşti tahsilini ikmal ve üç sene «mekteb-i idâdiye devam etti.

«1320/1902'de Hizmet'i hükûmete girerek «Alaşehir, Eşme, Kuş orman ve Aydın muamelât memuriyetlerinde, İzmir Orman ve Maadin kontrol memuriyeti ile müdüriyet baş kitabesinde bulundu. Yunanlıların İzmir'i işgalinde «vazifeden çekildi.

«İstirdadı müteakiben İzmir Tütün Anbarları, fabrika levazım müdüriyetlerinde ve Tütün İdare-i İnhisarîye'si Baş müdüriyeti Mehâkim Şubesi müdür muavinliğine tayin kılındı.

«Rebab-i Dil, Manzum ve resimli Masallar, «Aşık Sazı, Milletle Hükümetin Vezâife-yi Mütakabilesi namındaki eserleri matbudur.»

Hüseyin Avni Beyin elimizdeki eserinin kapağının son sayfasında basılacak eserleri arasında «Monologlar», «İhtisâsâtım (Manzum)», «İki Sevda Arasında (küçük hikâye)» adlarındaki eserleri de vardır. Fakat, bunların basılıp basılmadığına dair bir kayıt bulunmuyor. «Son Asır Türk Şairleri»nde. Basılmış olsa idi, onlar da anılırdı. Mahmut Kemal Beyin kitabını yazdığı 1930 yılında Hüseyin Avni Beyin hayatta olduğu anlaşılıyor.

Öyle sanıyoruz ki, Ziya Gökalp'ın Halk Bilimi konusundan sonra ilk masal derleyicisi ola-

Bize gelen KİTAPLAR

● Nurettin Rüşti Büngül : «ESKİ ESERLER ANSİKLOPEDİSİ», 1. Cilt. Eser Mithat Sertoğlu tarafından gözden geçirilmiştir. Yazarın Önsöz'ü ile başlamakta ve ABÂNİ kelimesi ile alfabetik olarak K harfinin KÜRK kelimesine kadar eski sanat eserlerinin sözlük ve ansiklopedik anlamları verilmektedir. Tercüman 1001 Temel Eser, No. 94. Kitap, 19,5 X 13 cm boyunda, 180 sayfa, 10 lira (İstanbul, 1976).

● Nurettin Rüşti Büngül : «ESKİ ESERLER ANSİKLOPEDİSİ», 2. Cilt. Eserin başında yazarın hayatı ve eserleri hakkında bilgi verilmektedir. Bu cilt LÂL kelimesinden ZÜRAFA kelimesine kadar olan sanat eserlerinin içeriğini kapsamaktadır. Son kısımda esnaf toplulukları ve terimleri ile hangi eserlerin ve sanatların hangi illerimize özgü olduğuna dair alfabetik liste verilmektedir. Tercüman 1001 Temel Eser, No. 95. Kitap 19,5 X 13 cm. boyunda, 136 sayfa 10 lira (İstanbul, 1976).

● Ulviye Özpar : «SEV, SEV, SEV». Şiirler. Şairin kendi yayını. Edinme adresi : «A. A. Atalay, Güzel İzmir Han, Kat 1, No. 7, Karaköy - İstanbul» Kitap 20 X 14 cm boyunda, 48 sayfa, 15 lira (İst., 1976).

rak, şimdilik Hüseyin Avni Bey olacaktır. Millî duyguları yüksek olan yazar ve şair H. Avni Bey İzmir'den ayrıldıktan sonra İstanbul'a gelmiş, burada gazete yazıcılığı da yapmıştır.

Folklor Tarihi bakımından oldukça önemli bir iş yaptığını saptadığımız Hüseyin Avni Bey'i yeni tanımış oluyoruz.

Yıllık abonesi : 60

altı aylık abonesi : 30

liradır.

Yurt dışı senelik abone :

\$ 8, £ 4 DM. 18

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

TÜRK HALK BİLGİSİ (FOLKLOR) DERNEĞİ'NİN YAYIN ORGANIDIR.

Sahibi ve Genel Yayın Müdürü : İHSAN HİNÇER

Yazı İşlerini Fillen İdare Eden Sorumlu Yönetmen :

BORA HİNÇER

Mektup ve havale için adres : Posta Kutusu — İstanbul, Tel. : 22 49 74

Basılmayan yazılar
istenince geri gönderilir

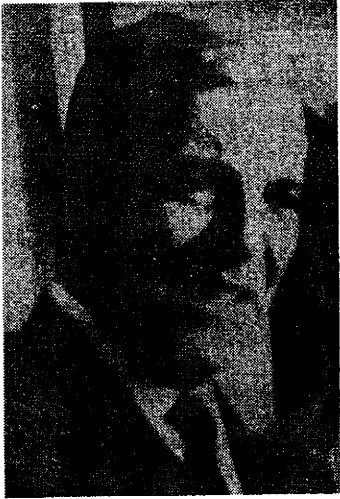
Dizgi ve baskı :
YÖRÜK MATBAASI
İstanbul

Folklorcularımız :

HAŞİM NEZİHİ OKAY

Yazan : Nejat BİRDOĞAN

Sözlü Halk Ürünlerimizin büyük derleyici ve yayıncısı Haşım Nezihî Okay M. 1904 (h. 1320) yılında Amasya'nın Yakutiye mahallesinde doğdu. Köken olarak Amasya'nın Çuhacıoğulları adıyla tanınan bir ailesinden gelmekte. Babası o dönemlerde yol mühendisi olarak çalışan Ali Hulûsi adlı bir zât. Annesi Hüsnîye Hanım ev kadınıdır. Küçük Nezihî 8 yaşında iken babasını kaybetmiştir. Ailenin çocuk olarak en büyüğüdür. Kendisinden başka 2 kız, 3 erkekten oluşan 5 kardeşi daha vardır. Baba erken ölüncü yoksulluğun kucacağına düşerler. İlkokulu Amasya'nın Yakutiye mahallesi ilkokulunda bitirir. Sonra yoksulluk nedeni ile okuyamamaktan doğan 3 yıllık bir boşluk var. 1919 yılında Trabzon Öğretmen Okuluna yatılı olarak girdi. Hayat hikâyesinin bu dönemini şöyle anlattı :

Haşım Nezihî Okay

«İlk şiir hazzını ve aşkıni bu okulda beden eğitimi öğretmenim Sami Sunal Bey'den aldım. Bu zât, Rıza Tevfik'in hayranı idi. Bana Rıza Tevfik'ten şiirler okutur ve benzekler yazdırırdı. Bu okuldaki asıl edebiyat öğretmenim beni pek do-yuramadı. Trabzon'un ünlü şairi Baba Salim Öğütken'e başvurdum. Rahmetli o zamanlar mezarlık bekçiliği yapıyordu. Fuzulî'den başlayarak ünlü divan şairlerinin en az otuzar gazeline ben-zekler yaptırıyordu. Bu çalışmalarımız Şeyh Ga-

lib'e kadar sürdü. Nedense hece ölçüsüne hiç yaklaşmadık. Anneannem rumca biliyordu. Anneannemin Türkçe ve rumca koşuklar dizmesine çocukluğumda tanık olmuştum. Baba Salim'in bu çalışmalarını 1924 yılına kadar sürdü. O yıl okulu bitirdim. Trabzon'da Zağnos köprüsü başında ki Gazî Paşa İlkokulunda ilk görevimi yaptım. Sonra İzmir Tinaztepe İlkokulunda iki üç yıl çalıştım. 1930 yılında Edebiyat Fakültesi'ni sınavla bitirerek Sinop Lisesine atandım. Halk şiiriyle ilk karşılaşmam burada oldu. Halkevlerinin Sinop cezaevinde açtığı kurslarda görev alınca Sümmani'nin çırağı Zekerîya Çavuşla tanıştım. Ondan Sümmani'nin 33 koşmasını derledim. Bunları yayınladım, ilk alkışı Ziyâeddin Fahri Fındıkoğlu'ndan aldım.»

Sayın Araştırmacıyı bundan sonra 1933'te Zile'de görüyoruz. Burada Zile Şairleri üzerinde derlemeleri var. 1936 da Develî'de müdür olarak bulunuyor. Beş yıl kaldığı bu ilçede Seyrani'yi toplamıştır. Daha sonra Sivas'ta Köroğlu, Toroslarda Dadaloğlu toplamaları yaptı. 1953'de Bandırma Lisesi müdürüdür. 1966 da İstanbul Atatürk Kız Lisesi edebiyat öğretmenî olarak çalışmağa başladı. 1969 da emekli oldu. Evlidir. Evli olan iki kız çocuğu vardır.

Bu satırların yazarının da öğretmeni olan Haşım Nezihî Okay divan ve halk şiiri tarzlarında oldukça başarılı örnekler de vermiştir. Ancak aradığı, şiirde kalıp değil içeriktir. Bu bakımdan oldukça duygusal ve gerçekçi dizelerin sahibi olmuştur. Yunus Emre'den başlayarak Köroğlu, Dadaloğlu, Pir Sultan Abdal, Seyrani ve Emrah hayranıdır. Verdiği yapıtların tümü halk edebiyatı alanındadır.

Sümmani (2. baskı), Dertli, Seyrani, Köroğlu - Dadaloğlu adlı yapıtları yayınlanmıştır. Zile Şairleri üzerindeki çalışması baskıya hazırdır. Hece ölçüsünün güçlü bir temsilcisi olan değerli Okay'dan bu alanda birkaç örnek sunuyoruz.

BAYBURTLU ZİHNİ'YE UYARAK

Vardım âşinalar hep âşyar olmuş,
Gönüller hüsrarla zar ü zâr olmuş.
Bahçeler bozulmuş târ ü mâr olmuş,
Derin bir gam almış dalında gülü.

Suları çekilmiş garîp çeşmeler,
Her geçen yolcuya hüznün besteler,
Genç kızlar hırcandan demet desteler,

Halk Şiiri Yazan Aydın Şairler :

OTO TAMİRCİSİ BİR GARİP OZAN

Yazan : Haşım Nezihî OKAY

Halk ozanlarımız arasında, tasavvuf konularına değinenler içinde Alevî ve Bektaşî olanlar başta gelir. Azml Baba, Edip Harabî, Turabî ve Yesarî babalar bunlardan birkaçıdır. Hatta hırsî-yan olup ta Türk Kültürü ile yetişen ve Türk Halk Şiiri'ne katkıda bulunmuş olanlar da vardır.

Gördüm ki ağılıyor nazlı sümbülü...
O cüşşil demler hep hayal olmuş,
Güzeller hicranla saçını yolmuş,
Goncalar açmadan sararmış solmuş.
Baykuşlar susturmuş şeydâ bülbülü.
Meclisler dağılmış, bahçeler sessiz,
Sazlar sükût etmiş, neyler nefessiz,
O edalı gençler şimdî hevessiz,
Kızlar kıvırmıyor artık kâkülü.
Çoban kavalını kırmış dağında,
Bir hazan nağmesi var dudağında,
Ey Hâşım vatanı hiç bu çağında,
Dokunmaz mı görmek gamla örtülü...

SONE TARZI KOŞMA

Ey fidan boyuna bağlandığım ey,
Niçin o dudaklar beni anmıyor?
Bastığın yerlerde soluyor herşey,
Ardınca bir tek dal kımıldanmıyor...
Bir ömür tükettim ben ki yoluna,
Bir bahar harcadım bir kışa erdim,
Sen sade uzaktan gülerken buna,
Berse bak uğruna bir ömür verdim...

Gözlerin gönlümü aydınlatalı,
İçimden herşeyi söküp atalı,
Dünyayı görmeyen çılgın gibiyim.
Ardından bir varlık yıkılıyor bak,
Gönül yaşamaktan sıkılıyor bak,
İnan ki hayattan yığın gibiyim.

AYŞE

Yaşamak imkânı var deme sakın,
Senden ayrı durmak ne mümkün Ayşe,
Ne olur, ne olur benim olaydın,
Bu hicran bitseydi ah birgün Ayşe.
Çılgın bir hevesle koştum izinde,
Ne olur yer versen bana dizinde,
Bugün bir âfetsin onsekizinde,
Sen ki bir çocuktan daha dün Ayşe.
Niçin gözlerinde gözlerim erir,
Yolunda can vermek yaşamakla bir,
Uğrunda çırpınan hasta kalbidir,
Bu yangın içinde gördüğün Ayşe...

Daha önceleri Rıza Tevfik'ten de tasavvuf konularına değinen hırsîyan halk ozanlarıyla karşılaşmıştım. Bu defa tuhaf bir raslantı ile ben de böyle bir halk ozanını tanıdım.

Olay şöyle oldu : Bir şair arkadaşla dolmuşa bindik, gidiyor ve birbirimize şiirler okuyorduk. Birden, yaşlı bir zat olan şöförümüz «Bey-fendiler, deminden beri sizi dinledim ve şiirle uğraştığınızı anladım. Ben de biraz birşeyler kalarım, size bir iki tanelini okuyayım bakalım nasıl bulacaksınız» dedi ve birbiri arkasına birkaç parçasını okudu. Biz adamın ümanist düşünce ve din konusundaki anlayış ve ileri görüşlülüğüne, açık fikirliliğine hayran olmuştuk. Öğrenimini sorduk, pek az olduğunu hatta ilkokulu bitiremediğini söyledi. Daha sonra, yenilmez bir tutku ile halk ozanlarımızı ve hele Bektaşî olanlarını kendi eğilimine daha yakın bulduğunu sözlerine ekledi. «Adım Boğos Tuncer'dir, Karamanlıyım» deyince şaşkınlığımız daha da arttı. Son okuduğu parçayı olsun yazmayı istediğimizi söyledik, aşığıya koyduğumuz parça odur. «Ben Türk Kültürünün hayranıyım, ondan dolayı da tasavvuf konularını işleyen ozanlarımıza büyük bir özentî duyarak onlar gibi düşünmeye, duymıya çalıştım. Ve bu duygularımı gördüğünüz gibi dizeler haline getirdim, bilmem beğendiniz mi? Tenezzül ederseniz sizi arabamla iş yerime kadar götürüeyim de bir acı kahvemi için» dedi.

Gittik. Tamirhanesi Kazancı Yokuşunda idi. Yazdıklarını topladığı defteri gösterdi. O arada bir de espiri yaptı. «Karşınızdaki adamın eli yüzü kara ama içi kâğıt gibi beyazdır, yüreği insanlık sevgisiyle dolup taşmaktadır» dedi ve bize Yunus'un şu dizelerini okudu :

«Yaradılanı severiz
Yaradandan ötürü»

**
Yetmişiki mîllete
Bir göz ile bakmayan
Halka müderris olsa
Hak yanında âsîdir.»

Ozanımızın şiirini beraber okuyalım :

Bağlıyım Tanrıya, o büyük yere
Ne şeyhe muhtacım, ne Peygambere
Kim ki Hidayete kendinden ere
Vazî-i İncildir, sahib-i Kur'an

KİLİS DOLAYLARINDA HALK OYUNLARI

Yazan : Mazlum Nusret KILIÇKIRAN

Kilis çevresindeki köylerin çoğu Türkmen asıllıdır. Türkmenler Horasan'dan göç tutup Anadolu'ya gelmişlerdir. Anadolu'ya gelişlerinde uzun süre göçebe yaşamışlar, sonra da yerleşmek mecburiyetinde kalmışlardır. Kilis Gaziantep arasında hudut boyunca Elbeyli oymağı köyleri uzanır. Elbeyli oymağının bir kısım köyü de bugünkü Suriye topraklarında kalmıştır. Kilis'te Hatay'a bağlı Hassa ve İslahiye arasında Polateli ve Musabeyli oymaklarının köyleri vardır. Çok köylü bu oymakların dışında, bir kaç köyden oluşan daha bir çok Türkmen oymağına da rastlanır. Türkmen köylerinin dışında sayıları çok az olan Kürt asıllı, Arap asıllı köyler de bulunmaktadır. Türkmen oymakları Anadolu'ya göç ettikten sonra, Orta Anadolu'dan ötelere kadar göç tutmuşlar, sonunda bu köylerin halkı dolanıp buralara kadar gelmişlerdir.

Sabar Köyünden yaşı 80 civarında olan Abdullah dayı kendi köylerinin öyküsünü şöyle anlatıyor :

«Biz Çavuşlu Türkmen oymağındanız. Dedelerimiz Horasan'dan göç edip geldiklerinde, önceleri göçebe yaşamışlar. Yerleşmek gerekince Karaman yöresinde köyler kurmuşlardır. Bir zaman sonra Karaman yöresinden oymağımızın bir kısmı tekrar Horasan'a dönmeye karar vermiş yeniden göçü yüklemişlerdir. Gelenlerin bir kısmı Maraş'ın Elbistan ilçesi civarında kalmış orayı yurt tutmuşlardır. Göçün öbür başı da gelip Kilis civarında buralara yerleşmiştir.»

Abdullah dayıdan öğrendiğimize göre Çavuşlu oymağının bir çok köyü vardır. Bunlardan bir kaç tanesi; Kilis'in kuzey kesiminde bulunan Sa-

Ne ezel bilirim ne dahi ebet
Ne isa, ne Musa ne de Muhammed
Şuurum kandildir, dinim muhabbet
Esrar-ı hudaya kalmışım hayran
Gafil olma kalma gaflette nâçar
Taşta, kuşta, sende, bende hep o var
Gönül diyarında hep onu arar
Aziz varlığını tutarım burhan
Şuurla etmişim Tanrı'ya iman
İlahî bir nurdur içimde yanan
Ne Hıristiyanım, ne de Müslüman
Sadece insanım, sadece insan...

bar, Söğütlü, Gökmusalı, Polateli (Güldüzü), Cengin (Bağarası), Eğlen köyleridir. Çavuşlu oymağı halkı Karacaoğlan'ın da kendi oymaklarından olduğunu söylerler. Örneğin Çavuşlu'lara göre Karacaoğlan'ın soyu Polateli'nin Gökmusalı köyündedir. Yine Çavuşlu'lara göre Karacaoğlan'dan sonra dünyaya Aşık gelmemiştir. Bugün biri çıkıp ben aşığım dese, ona umduğu ilgiyi göstermezler. Çavuşlular, Karacaoğlan'ın ölmeden önce «Ben dünyada söylenmedik söz ve şiir bırakmadım, bundan sonra gelenlere bir şey kalmadı, bu yüzden ben en son aşığım» dediğine inanırlar.

Kilis dolaylarında Abdal adı verilen ve uğraşları düğün çalmak olan bazı aileler vardır. Bunların bir kısmı Kilis kentinin Karataş semtinde otururlar. Buraya halk Abdal mahallesi de der. Ancak Kilis'in Polateli bucağında Kürtdağı denilen yerde Mağaracık köyünde oturan Acer Dedo'nun uşakları diye bilinen Abdal ailesi çok ünlüdür.

Mağaracık köyündeki Acer Dedo'nun uşaklarının halk tarafından beğenilmesinin nedeni bizce otantik çalmalarındandır. Çünkü Kilis'in içinde Karataş semtinde oturan abdallar şehirleşmiştir. Radyo dinlemekte, televizyon seyretmektedirler. Özellikle hergün pazarlanan piyasa plakları kulaklarını bozmuştur. Bu abdallar otantik denilen halk müziği ezgilerinin aslımı, farketmeden bozmaktadırlar.

Abdallar kendilerini Dedemoğlu Türkmen aşiretinden olarak tanıtır. Gerçekten de Horasan'dan kopup gelen 84.000 çadırlık büyük Türkmen göçünde, Firuz Bey'in baş ozanı Dedemoğlu'dur. Bugün bile biz bu göçlerin öyküsünü Dedemoğlu'nun deyişlerinden öğreniyoruz. Örneğin «Yörü Bire Çiçekdağı, Sende suna buylum kaldı» türküsü gibi.

Kürtdağının Mağaracık köyündeki Acer Dedo'nun uşaklarının her biri ayrı bir halk çalgısıdır. İçlerinde en iyi davul çalan AVIL'dir. Kilis köylerinde Avil için «O çaldığı zaman evlerdeki lambalar söner ya da yere düşer» diyorlar. Örneğin Acer Dedo'nun uşaklarının amcası oğlu olan Memo zurna çalarken o kadar çok üflemiş ki kulakları patlamıştır. Bu aile bir düğün çalarken uyuşum içindedir. Örneğin üç da-

ARAŞTIRMALARI

vu, üç zurna çalar, ayrıca yorulanlar dinlenenlerle değişir. Böylece çalanların ve halaya duranların coşkusu bitmez. Acar Dedo'nun uşaklarından Reşo'nun üzerine kimsenin zurna çalmıyacağı söylenir.

Yaşlı bir Abdal'a davul zurnayı kimlerin güzel çaldığını bilip bilmediğini sorduk: «Sen bage tavığın yüreğini mi soruyog oğul» dedi. Kendisi bir hayli yaşlıydı. Acer Dedo'nun uşaklarının amcası oğullarındandı. Önceleri zurna ve davul çalmış. Ancak artık yaşlandığı için çalamıyormuş. «Çok zurnacı gördüm ben» dedi. «Gaziantep'li Kâzım ustayı, onun çıraklarını da dinledim. Ama bizim Reşo'nun üstüne zurna çalan, Avil'in solak solak vurduğu davulu vuran görmedim» dedi.

Mağaracık köyündeki Acer Dedo'lar zurnanın yanında Çatal kamış dedikleri (Çifte kamış) bir nefesli çalgıyı da çok iyi çalıyorlar. Düğünlerde Çatal Kamış ayrı bir renk oluyor. Ayrıca Acer Dedo'nun uşaklarından Mamik'in davul çalması da çok ünlü. Kilis köylerinde düğün zamanı genellikle hasat sonudur. İşte o zamanlar bu aileyi kiralamak da bir mesele oluyor.

Yaşlı Abdal, Kilis Karataş semtinde oturan abdallardan Habibin oğlu Cuma'nın zurna çalgısını da övüyor. Saz vuranlar arasında dinlediği en iyi saz vurup oymak türkülerini okuyanları da şöyle anlatıyor :

«En iyi çalıp çağırın Aslan Sazcı'ydı. Ancak sesi son yıllarda bozuktu. Yaşlılar arasında oymak türkülerini en iyi bilenlerden biri de Musabeyli bucağının Çınar köyünden Kara Ali'dir. Kara Ali Gaziantep'in Hoşgör mahallesinde oturmaktadır. Karacaoğlan'ın Ceren havasını, Hurşid Bey'in mile çökmə havasını, Delî Boran'ın Leyli'yi Borana sor adlı deyişini, Kerem'in Mavi Turna üstüne demesini, Maraş'lı Hünkaroğlu'nun türküsünü iyi çağırır. Hem Mayıl'ın, Kılıçoğlu'nun deyişlerini de iyi bilir. Hem haketlerini (Hikâyelerini) de güzel anlatır.»

Yaşlı Abdal Kilis yöresinde çalınan ve çekilen Halay havalarını da şöyle sıraladı bize.

Ağırlamalar, Kabalar, Şirvaniler, Leylim halaları...

Kabalar : Bir çeşit ağırlamadır. Ancak sert ve ağırlamalara kadar eğilip doğrulma çok değildir. Amik Kabası, Bostancı Kabası, Avşar Kabası, Hama Kabası, Yarım Kaba, gibi.

Şirvaniler : Üç türüdür. Bunların içinde en çok Arabi Şirvani oynanır.

Ağırlamalar : Halayların başında çalınır. Bir çok türleri vardır. En çok oynananları Kırıkhan ağırlaması, Karakuyu ağırlaması, Garip'in ağırlaması, Hurşid ağırlaması, Halebi ağırlama'dır.

Halaylardan yaygın olanlar :

Karakuyu halayı, Kırıkhan halayı (Kırıkhan denmez) Yedi deve halayı, Dirik halayı, Galata halayı, Aşenig düzü halayı, Valde halayı, Darbuzey halayı, Mani halayı, Marmara halayı, Serciye halayı, Hadidini halayı, Dephone halayı, Havarişko (çibikli) halayı, Mendilli, Kayseri ya da Kuseyri denilen halay, Ricel halayı, Halebi Yeğlisi.

Leylimliler (Türkülüler) : Ayrıca bu halaylardan başka bir çok türkülü (leylim'li) halaylar vardır.

Çok bilinen halaylardan Dokuzlu, Oğuzlu, Git dağlardan Kar getir (Ezgi Gaziantep yöresinden farklıdır), Mani (müziği Antepililerin oynadığından değişiktir. Figürler de çok zengindir.) Meryem, Kilis köylerinde de en çok oynanan oyunlardandır.

Polateli ve Musabeyli köylerinde halay çekmekle ün yapan oyuncular da vardır. Halayın başını çekmeye çok önem verildiğinden her halay çeken baş çekemez diye bilinir. Halay başının elindeki mendil çok önemlidir. Ağırlama, Kaba ve Şirvanilerde küçük ve işli bir mendille baş çekilir. Baş çekilen koltuk altı oyuncu arasında da bir uzunca mendil bulunur. Baş oyuncu tek oynamaya çıktığında halayın başını bu ara mendille koltuk altı halaycısı sürdürür.

Hoplatmalı, yeğli ve hareketli halaylarda ise halay başının elinde ucuna düğüm atılmış bir mendil bulunur. Halay başı oyunun figürlerini yaparken bu mendil ucundan tutarak fırıldak gibi çevirir.

Baş çekenler arasında Hasancalı köyünden Doktor Hocanın yeğeni İsmail, Bavık köyünden Reşo (Reşit) Culhacıoğlu, Vici köyünden Fetah Tilki ve yeğeni, Eğlen köyünden şimdiki Kilis emniyetinde gece bekçisi olarak görevli Mustafa Polat, çaldığı zurnanın ünü kadar halay başlığı da söylenen Acer Dedonun uşaklarından Reşo'yu belirtiriz.

Ne acıdır ki, Kilis'in şehir içi halkı bu güzelim halaylara gerekli ilgiyi göstermemiştir. Kilis'in Kurtuluş Bayramı kutlamaları sırasında bir iki gün dahi çalışmamış bir grup Kilis halk oyunları ekibi adıyla kutlama alanından geçirilir.

BEKTAŞILIKTE KULLANILAN DEYİMLER

- IV -

(9)

İcâzet : İzin anlamındadır. Bir yerden ayrılırken izin istemek için okunan tercümanda da bu deyim geçer :

**B-ism-i Şâh, Allâh Allâh
Kadr-i visâlin nûr-u sa'âdet
Vech-i cemâlin rûz-u kıyâmet
Dem mâil oldu, gam zâil oldu
Gelmeğ irâdet, gitmek icâzet.
Allâh eyvallâh Hû Doost!**

(Bazı nushalarda bu tercüman şu şekilde dir :

**Kadr-i visâlin iydi sa'âdet
Hicr-i firâkın rûz-u kıyâmet
Dem âhîr oldu, gam zâhîr oldu
Gelmeğ irâdet gitmek icâzet).**

Dedebaba tarafından bir Dervişe cân uyan-

Bu ekiplerin giysileri son derece uyduruktur. Kilis'e özgü giysiler değildir. Kilis 60.000 nüfuslu bir kenttir. Kentte bir çok okul vardır. Yatılı Bölge Okulu, Endüstri ve Meslek Lisesi, Kız Meslek Lisesi, Kilis Lisesi, Kilis Ortaokulu, Kız Yetiştirme Yurdu gibi. Bu okullarda Halk oyunları çalışmaları da vardır. Ancak üzümlere belirtmek gerekir ki, bu çalışmalar Kilis halayları üstüne değildir. Kız Öğretmen Lisesi ve Kız Yetiştirme Yurdu Silifke'nin kaşıklı oyunlarını oynamaktadır. Bu oyunlar, aşıyla kıyaslanacak olursa, son derece başarısız ve uyduruktur. Yatılı bölge ilkokulu ise Elazığ'ın Çayda Çıra gibi oyunlarını sergilemektedir. Kilis Lisesi'nde bir kaç kez Kilis halaylarını oynamaya çalışmışsa da son derece başarısız olmuştur. Çünkü Gaziantep'ten bu işin ticaretini yapan öğrenciler getirtilerek oyunlar öğrenilmeye çalışılmıştır. Bu yazımızın da kanıtlayacağı gibi Kilis köyleri ile Gaziantep Oğuzeli ve Nizip köylerinin oyunları çok farklıdır.

Dileğimiz bugüne dek hiç bir olumlu uğraşısını görmediğimiz Kilis Halk Evinin, okullarının kendi güzelliklerine sahip çıkabilmesidir. Elazığ'ın Çayda Çırasından, Silifke sallamasından önce kendi halaylarını derleyip değerlendirebilmesidir. Çünkü bu gün bir kentin en büyük tanıtımını folklorü yapmaktadır .

dırma vesair mürşidlik görevlerini yapmağa, yani onun Baba olduğunu isbatlamağa yarar olarak verdiği yazılı resmî belgeye de (İcâzet) veya (İcâzetnâme) denir. Bunun nasıl yazılacağı ve nasıl bir erkân ile verileceği özel bölümünde anlatılacaktır

İkrâr : Bektaşilikte bir istekli (tâlib)'nin aynül-cem' törenine girerek uyarıcı (Mürşid) önünde verilecek öğüdüleri tutacağına söz vermesidir. İkrâr: Söylemek demektir. Bektaşilikte bu söz veriş çok önemlidir. Sözünde durmayan, ikrârından dönen er sayılmaz. Birçok tercüman ve gül-banklerde (İkrârında râsih-dem ve sâbit-kadem ol) gibi bir cümle ile verilen sözün tutulması konusu tekrarlanır. Bektaşilikte bu sözünde durmayan er sayılmaz.

İsmail : Gönüldür ki Tanrı son ucu onu dîr bıraktı. Kezâ Cennet de gönüldür.

İsm-i a'zam : Bektaşî inancına göre İsm-i a'zam, yani Tanrı'nın en büyük adı : İnsân'dır.

Kalibi dinlendirmek : Bakınız : Göçmek, Hakka yürümek.

Kan almak : Küçük âbdest bozma anlamında kullanılır bir deyimdir. Bakınız : Seyran.

Kâygusuz : Bektaşiler arasında Pîlav'ın adıdır. Kaygusuz Abdalın Mısır'dan Mürşidi Abdal Musâ Sultana pirinç yollama menkıbesine dayanır.

Kemer : Dervişlik katına yücelen cana kuşatılan ve daha üst katlarda da daima belde taşınan bir kuşam'dır. 15 santim kadar ende, 2 - 2,5 Metre boyunda, kırmızı baskın, yeşil - sarı - mavî, beyaz renkler de kullanılarak dokunmuş - Yündendir. Deri ile buna tutturulmuş ma'deni kancalarla bele sıkıca bağlandıktan sonra ka-

ARAŞTIRMALARI

lan kısmı tekrar üstüne dolanır. Uç tarafı üçken şeklinde örülmüş ve ip gibi uzunca bir şekil almış olup, bu parça kemerle bel arasına sokularak sıkıştırılır. Kemer arasına karın tarafına kaşağı, yemek kaşağı, tütün tabakası, çubuk gibi eşya sokulabilir. Kemer daima sağdan sola dolanır.

Kem bizden, Kerem sizden : Kendinden bü-yüğe karşı bilmeyerek yapılmış bir yanlış iş için zür dileme deyimli. «Yaptığımız iş kötü amma, bağışlamak büyüklerin şânına düşer» gibi..

Köçek : Hizmet eri anlamına gelirdi. Erenler köçeği, Hacı Bektaş köçeği denirdi. Kuj Hasan'ın : «Eşrefoğlu al haberi» diye başlayan ta-nınmış Nefes'inde, sondan bir önceki dörtlükte de geçer :

**Biz erenler gerçeği yiz
Has bağçenin çiçeği yiz.
Hacı Bektaş köçeği yiz
Edeb, erkân, yol bizdedir.**

Kurbân : Nefis'tir. Nasib almağa, yani özel töreni ile Bektaşiliğe girmeğe (Kurbân olmak) da denir.

Kurbân Tıglamak : Usûlü ve Erkânı ile Kurban kesmektir. Bektaşiler daima (Tıglamak sözcüğü-nü kullanırlar. Tığ : Farsça'da Kılıç, ucu sivri kancalı ve keskin büyük iğne demektir.

Küstahlık : Farsça'da arsız, utanmaz, edeb-siz demektir. Eski yazmalarda da çok geçer ve yanlış olarak Kâf harfinden sonra Vâv harfi de kullanılarak yazılmıştır. Edebe, yol erkânına uymayan bir iş yapmak veya söz söylemek yerine kullanılmıştır.

Lokma : Yemek demektir. «Lokma edelim» : yemek yiyelim, demektir. Sofra Bektaşilerce kut-saldır. «Sofra Ali'nin» deyimini de bunu gösterir. Babalık İcâzet - nâmelerinde bile : «âyende ve revendeye it'âm-ı ta'âm» yani : gelene geçene yemek yedirme buyruğu vardır.

Kezâ «Mihmân Ali'dir» derler ki. Bir Bektaşî evine konuk = Misafir geldiğinde ev sahipleri evlerine Hz. Ali gelmiş gibi kabul ederler ve gelen konuğa öyle muamele ederler. Evlerinde

neleri varsa konuklarına çıkarırlar. Yemeğe bir konuğu bulunmayan Bektaşî : «Acaba bugün ne kusur işledik de Tanrı bize bir konuk yollamadı?» diye düşünür.

Mangır : Bektaşilerce para yerine bu sözcük kullanılır. Hemen hemen bütün öteki yollarda da böyledir. Mangır, aslında, bir akça'nın dörtte biri değerindeki paradır. Bakırdan dökülmüştür. İlk defa Fâtih devrinde yapılmıştır. O zaman se-kiz mangır bir akça ederdi. İlk Osmanlı Akça'sı 1327 M. de Orhan Gâzi tarafından Bursa'da basılmıştır. İlk Akça doksan ayar kıymetinde gümüşten ve (5, 75) kîrat ağırlığında idi. Sonradan bu ağırlıklar (5, 25 - 4 - 3, 75 - 3, 50 - 2, 75 - 2, 50) ye kadar inmiştir. Nihayet yüz dirhem gümüşten Beşyüz akça kesilmek suretiyle sâbit bir hâle getirilmiştir. İkinci Bayazıt Devrinde ise Gümüş ayarı seksenbeşe düşürülmüş, sonraları daha da bozulmuştur.

Meydân : Resmî dinî âyinlerin, bir istekliye nasib verme töreninin ve sair akşam namazlarının yapıldığı oda'ya Meydân veya Meydan odası denir. Her Meydan odasında Çerâğ tahtı (Taht-ı Muhammedî), Ocak, Meydân taşı, Mürşit ve rehberin oturacağı postlar ile oniki post ve bunlar arasında, kapının sol tarafında duran Horasan Postu, Horasan çerâğı, törene veya Dinî âyine katılacak olanların oturacakları yerler bulunur. Özel bölümünde anlatılmıştır.

Meydancı : Meydân odasının temizlik ve öteki işlerine bakan derviş.

Mihmân : Konuk = Misafir demektir. Bektaşiler konuksuz lokma etmeyi sevmezler «Mihmân Ali'dir» deyimini konuğa ne kadar değer verip saygı gösterdiklerini anlatır.

Mi'râc : İsteklinin Nasib alma'sına (Mi'râc) veya (Mi'râc görmek) derler.

Muhibb : Cân maddesinde söylendiği gibi Bektaşiliğe giren Nasib almış, ikrâr vermiş istekli'ye cân veya Muhibb denir. Sevmek, Muhabbet sözünden gelir; seven demektir. Hazret-i Pîr zamanından beri kullanıldığı görülüyor.

Nazar : Bakış demektir. Bektaşiler : «Ehl-i dînin nazarı toprağı gevher eder» inancı ile na-

zar'a değer vermişlerdir. Bakış ile güzellik görülür; yine onunla aşka ve gerçeğe varılır. Pırnazar, insanı olgunlaştıran bir bakışın himmeti, yardımı ile cânın da gönül gözü açılır, bakma, ondan sonra «Görme» ve bakış da «Görüş» hâlini alır.

Nazarım : Bektâşiler bu sözü, karşısındakine seslenme, onunla konuşmada da kullanırlar. Siz yerine «Nazarım» derler. Bunda «Görüşü benim gibi olan» demeye getirme de vardır.

Derler ki : «Kendini anlamak için gönlüne bak, Senin aksini gösteren yüz senin yüzünün aynasıdır. Senin o yüzde irtisâmın ise göz'dedir. O halde gören sen değil, görülen, sensin, demek oluyor ki : Baktığın yüz ancak senin nazarıdır.»

Nefes : Toplantılarda okunan ve Bektâşi edebiyatının önemli bir bölümünü teşkil eden şiirlerdir. Bunlar ahlâki ve öğretici konulardadır. Lirik olanları da vardır. Eğer muhabbet sofrasında ise, Nefes okunurken yenilmez, içilmez, konuşulmaz, çiğara içilmez. Kur'an-ı kerim dinlenir gibi dinlenir. Nefes okumayı bitirince okuyana : «Aşk olsun» veya «Nefesiniz vâr olsun» denir. Nefes okuyan Mürşid ise : «Nutkunuz vâr olsun» der.

Nezir : Bütün yollarda kullanılan bir terimdir. Adak, armağan demektir. Mürşide, uğur olsun, bereket olsun diye, teberrüken verilen bir hediye'dir. Bektâşilikte, örneğin Alevilerde olduğu gibi, hiç bir cân belirli, kanunlaşmış bir para ödemeye zorlanmaz. Ne uyarıcı yol oğluna, ne de o uyarıcısına hiç bir yük yükleyemez. Çoğunlukla yılda bir hizmet görme (Baş okutma) âyini sonunda her Muhibb, hâline göre, Mürşidin postu altına, belli etmeden, teberrüklen bir hediye bırakır. Bu, para veya bir mendil ve benzeri nesne olabilir. Nezir bırakmasa da olabilir. Hiç bir nesne bırakamayan bazan bir «Yeşil yaprak» bırakır. «Yeşil yaprak» deyimini işte bunu ifade eder.

Eskiler, para olarak verdikleri adağı çoğunlukla Oniki ve bunun katları olarak, hâllerine göre : 12, 24, 36 kuruş veya Mecidiye veya altın olarak bırakırlardı. Mevlevilerde bu sayı dokuz ve onun katlarıdır.

Bir dergâhın nezir yoluyla olan geliri yine o dergâhın kazanının kaynamasına, gelen geç-

ne yemek verilmesine, Tanrı konuklarının ağır lanmasına harcanırdı.

Nevrüz : Baharın ilk günü, eski Martin dokuzu. Bektâşilerce bayramdır.

Niyâz : Uyarıcı katında saygı göstermek, Peymânçeye geçmek, baş kesmek, secde edip dizini, elini ve postunu öpmek, oturduğu yerden kalkarken önce yere secde etmek gibi saygı hareketlerine «Niyâz» denir. Farsçada yalvarmak demektir. Bazan Nezir, adak yerine de (Niyâz akçası) sözü kullanılır.

Niyâz Penceresi : Hacı Bektâş Veli Yatırında Hz. Pîrin sandukası bulunan hücrenin tam karşısına gelen Kırklar meydanı karşı duvarındaki Penceredir. Arka taraftaki bahçede çalışmağa gelen dervişler ve cânlar önce bu pencereden görülen Hz. Pîrin sandukasına bir baş keserek niyâz ederler. Bu pencerenin demir parmaklıkları alt kısımda bir baş girecek şekilde eğriktir. Diğer mistik yollarda da bu vardır.

İşe başlama ve işten ayrılma da burada niyâz edilir.

Nuh Gemisi : Mistik anlayışa göre Nuh : kesret içinde vahdeti temsil eder. Nuh'un gemisi : Şer'attır, ona giren boğulmaktan kurtulur. Tufan : O anda düşen Heyûldır. Nuh'un gemisine giren iki kavim :

a : Vuhûş «vahşî hayvanlar» : Hayvanî kuvveti temsil eder,

b : Tuyyr «kanatlılar» : Ruhânî kuvvetin temsilidir.

Nuh'un üç oğlu : Gönül, akıl, bilgiye dayanan iş «ilimle amel»dir.

Nuh'un iki karısı : Birisi «Nefs-i mutma'ine» dir ki Tanrı onu boğmadı. Diğeri : cismânî tabî'dir ki onu tufan yoketti.

Geminin karaya oturması : Her hizmete koşan bedendir. Gemiden çıkmak : Kendi kendine şâh olmaktır.

Bektâşilerce, ehl-i beyt sevgisi insanı sefâmet kıyasına çıkaracak «Nuh Gemisi»dir. Bu inanış, bu konudaki bir hadîs-i şerife dayanır : (Mesel-i ehl-i beyti ke-mesel-i seffinet-i Nuh-i min rûküb-i fihâ necât-ün ve min tahtelif-ü min-hâ gark-ün) Türkçesi : (Ehl-i beytim Nuhun gemisi gibidir. (Gelecek sayıda bitecek)

Kitaplar Arasında :

«BELA BARTOK'S FOLK MUSIC RESEARCH IN TURKEY»

«Bela Bartok'un Türkiye Halk Müziği Araştırmaları», Bela Bartok — A. Adnan Saygun/Macar Bilimler Akademisi, Budapeşte/Akadémiai Kiadó, Alkotmány utca 21, Budapest V. veya «KULTURA H. 1389, P.O.B. 149, Budapest/431 s., 300 TL.)

Yazan : Bora HİNÇER

Ünlü Macar müzikoloğu Bela Bartok (1881-1945)'un 1936 yılında, özellikle Adana ve yöresinde yaptığı araştırma ve derlemelerin sonuçlarının basılı birer eser olarak nihayet karşımıza çıkması, Müzik ve Halk Bilimi çevrelerinde sevinçle karşılanmaktadır.

Ekim 1976 tarihli ve 327 numaralı sayımızda bu eserlerden elimize geçen ilkini tanıtmıştık (1). Sonra Ahmet Yürür'ün bir yazısını (2) okuduk. Bu yazıdan, değerli müzikolog ve kompozitör A. Adnan Saygun'un hazırladığı aynı konudaki kitabın Macaristan'da yayımlandığını öğrendik. Arkasından, Saygun'un bir yazısını (3) sevinerek okuduk. Saygun bu yazısında Bela Bartok'la tanışmalarını, birlikte nasıl çalıştıklarını anlatıyor ve eserin ne şekilde oluştuğunu, yayına hazırlandığını ve basıldığını açıklıyordu. Gerek Ahmet Yürür'ün, gerekse A. Adnan Saygun'un yazılarında, Amerika'da yayınlanan kitabın, basımızda geniş şekilde tanıtıldığı halde, çok daha değerli olmasına rağmen Macaristan'da basılan kitabın hiç duyurulmadığını yakınılıyordu. Gerçeği yansıtan bu yakınlık, bir başka gerçeği vurguluyor kanımızca : Her konuda olduğu gibi Tanıtım ve Halkla İlişkiler alanındaki çalışmalarımızın yetersizliğini... Budapeşte'de 1976'da basılan eser, New Jersey'de basılardan daha önce yayınlandığı halde gerekli yerlere duyurulmadığı için kendisinden söz edilmemiş, diğer kitabın yayıncıları ise daha 1971 yılında bilim ve müzik dünyasına bu eserin çıkacağını duyurmuştu (4).

Yukarıda bahsettiğimiz yazılardan sonra A. Adnan Saygun'un eserini ne şekilde edineceğimizi araştırırken, değerli müzikoloğumuzun, dergimizin Sahibi ve Genel Yayın Müdürü İhsan Hınçer'e «Bela Bartok's Folk Music Research in Turkey» adlı eserini imzalayarak göndermesi üzerine, kitabı sahip olduk.

20X29 cm. boyutlu, kuşe kuvertli, ciltli, 431 sayfalık eseri Budapeşte'deki Akademisi Kiado; Macar Bilimler Akademisi Yayınevi basmış. Elimizdeki kitap İngilizce. Ayrıca Almanca ve Macarca da yayınlanmış. İki bölümden oluşan

eseri A. Adnan Saygun Fransızca olarak yazmış, Miss. Samira B. Byron İngilizceye çevirmiş. Kitabın ilk bölümü Bela Bartok'un Türkiye'deki araştırma ve kayıtlarını kapsıyor. 188 sayfalık bölümün ilginç yönü, tıpkı basım olarak verilmesi. İkinci bölüm ise Saygun tarafından hazırlanan 220 sayfalık kısım. Ayrıca 22 sayfalık bir de illüveler bölümü var.

Eserin içeriğini başlıklar halinde şöyle özetleyebiliriz :

1. Kısım - BELA BARTOK :

Giriş.

Melodi derlemeleri.

Melodi bölümlerinin sayı becerleri.

2. Kısım - A. ADNAN SAYGUN :

Önsöz

Kısaltmalar ve Sembollerin Şeması.

Türkçe kelimeler nasıl telaffuz edilir?

Türk Halk Müziğinin belirgin özellikleri : Nakarat, Uzun hava, Türk halk müziğinin modal özellikleri, Hece uzatmaları, Hece kısaltmaları.

Bela BARTOK'un «giriş»ine dair eleştiriler.

Bela BARTOK'un derlemelerine dair eleştiriler.

Aydınlatıcı Notlar.

Melodilerin Kelimeleri.

Kelimelerin Çevirileri.

Türk Halk Melodilerinin birkaç değişik Macar uygulaması.

Melodi Derlemeleri.

Derlenmiş Melodilerin kelimeleri ve çevirileri.

Toplanmış Melodilerin Şeması.

İLLÜVELER :

1 - Bela BARTOK'un Anadolu'daki yolculuğu hakkında İstanbul Konservatuvarı'nda hazırlanmış bir rapor (A. A. Saygun tarafından).

2 - Ankara Halkevi Başkanı Ferit Celâl Güven'e BARTOK'un mektubu.

3 - A. Adnan Saygun'dan Bela Bartok'a mektup.

(1) Bora Hınçer, T.F.A. Dergisi, Sayı 327, Ekim 1976 sayfa 7799 «Turkish Folk Music from Asia Minor»

(2) Ahmet Yürür, Cumhuriyet Gazetesi, 25 Aralık 1976 «Halk Türküleri'miz üzerine yapılan ilk özgün çalışma».

(3) A. Adnan Saygun, Milliyet Sanat Dergisi, Sayı 216, 28 Ocak 1977. «Ünlü Macar müzikoloğu Bela Bartok ve Türkiye'deki araştırma gezisi».

(4) Ethnomusicology dergisi, cilt XV, Nu. 3 (Wesleyan University Press, Middletown, Michigan, U.S.A.) de, Vienna House yayınevinde satılacak Müzikolog Dr. Benjamin Suchoff tarafından hazırlanan eserin yayınlanacağı ve 14.50 dolar fiatla satış çıkarılacağı ilân edilmişti. Bu konuda memleketimizde ilk haber dergimizin XIV. cildinin 282 No. sayısında verilmiş. 1976 Ağustosunda yayınlanan eserin bize gönderilen sayısında Türkiye'deki satış fiyatı 22.00 dolar olarak bildirilmisti. Prof. Dr. İhsan Başgöz ise «TÜRK DİLİ» dergisinin XXXV. cildi, Mart 1977 T. II, 306. sayısında bu eseri eleştiren yazısında (Sf. 296-297) Amerika'daki fiyatının 17.50 dolar olduğunu açıklamıştır.

Bela Bartok 1936 yılında A. Adnan Saygun'la birlikte Osmanlı ve civarında derleme yapmıştır. Fotoğrafta Bartok Toprakale'de bir Kumarlı Obası çadırında görülüyor...

4 - Fotoğraflar.
5 - Türkiye Haritası.

Kısaca tanıtmaktan mutluluk duyduğumuz bu değerli eseri ve Amerika'da basılan diğer kitabı en iyi şekilde değerlendireceğine inandığımız, ülkemizin önde gelen müzikologlarından Prof. Dr. Bülent Tarcan'a bir ricada bulduk ve bir kıyaslama ile, her iki eseri bizim için incelemelerini diledik. Sayın Tarcan, bu ricada bulunan babam İhsan Hınçer'i kırmadı ve her iki kitap hakkındaki izlenimlerini, yazdığı bir mektupta özetledi. Mektubun konu ile ilgili bölümünü aşağıya alıyoruz:

«1 - Adnan Saygun'un kitabı Amerika'da basılan kitaba göre büyük üstünlükler taşımaktadır.

2 - Her ik iktapta Bartok'un notları aynen mevcuttur. Ancak bunların incelenmesi ve Türk Halk Müziğindeki Bartok'un farkedemeyeceği Etno-müzikolojik özelliklerin incelenmesi bakımından Saygun'un yaptığı ilâveler çok değerli ve öğreticidir. Hiçbir batılı ya da Türk olmayan bir müzikolog bu derecede derinlemesine araştırma yapamaz, kaldı ki Saygun bu derlemelerde Bartok ile beraber bulunmuş ve teker teker hepsini onunla tartışarak kaydetmiş bir Türk sanatçısıdır. Yazdıklarını geleneksel Türk Sanat Müziği mensupları da dikkat ve ibretle okumalıdır. Halk müziğimizin dizileri, ritimleri, biçimleri ve özellikle tekstlerin teker teker ve ilâve heceleri ile birlikte ezgilere adaptasyonu bakımından böylesine üstün değerli bir etüd gerek bizde ve gerekse dünya müzikolojisi literatüründe ilk

defa çıkmaktadır. Bu da bizim sanat dünyamızda kıvanç vericidir. Kitap bu şekli ile müzikologlar, kompozitörler ve folklorcular için araştırma yönünden üstün değer taşımaktadır.

3 - Amerika'da basılan kitapta da Bartok'un derlemeleri aynen mevcuttur. Ancak bunların etnomüzikolojisi yönünden incelemeleri batılı kafasıyla yapılan sathî ve sayısal toplamalardan öteye geçmemektedir. Her ne kadar Suhoff bu işi bildiği kadariyle işi kompüter tekniği ile neticelendirmeye çalışmışsa da kitaba bir toplama hüviyetinden fazlasını vermemiştir. Vakti Saygun'un adı daima geçmekte ise de bu eserin vereceği folklorik değerler yönünden sadece bir düristiik ve vazife icabıdır.

4 - Adnan'ın kitabı maddî yönden «sayfa sayısı, resimler ve notalar bakımından» çok daha zengin ve kitabın hacmi de daha büyüktür. Onun yarısına yakın küçük olan Amerikan kitabı 22 dolar, bu ise 300 liradır. Netice olarak büyük, hatta en büyük kompozitörümüzün kritik analizleri ile donanmış bir şekilde bize ve dünyaya folklorumuz üzerinde örneklik bir sanat eseri olarak almak, hatta Amerika'ya bile yayınladıkları kitaba göre bunun üstünlüğünü belirtmektir. Samimi inancım budur.»

Prof. Dr. ve kompozitör Bülent Tarcan'ın görüşlerini tümüyle paylaştığımızı belirtirken, bu güzel eserin Türkçe olarak yayınlanmasını diliyor ve A. Adnan Saygun'u pek çok zorluklara karşın böyle bir eseri ortaya koyduğu için kendisini ve eserin yayımını sağlayan Akademi İktisadiyatı'na kutluyoruz.

GAM YÜKÜ, ÇİLE BOĞÇASI, GÖNÜL DİLİ

Yazan : Murat URAZ

Bu üç söz de; çeşitli nedenler ve olaylar yüzünden ayrı düşen «Pir vergisi» ile birbirine bağlanan sevgililer arasındaki haberleşmeyi sağlayacak «Mektup»un adıdır. Ama ayrı kalmanın acılarını toplayan bu mektupların yazılması kolay işlerden değil. Seven yazı bilmez, sevilen de bilmez. Başka yazacak bulunsa o da deritten anlamaz. Hele gönderebilmek bunların hepsinden daha büyük dert ve yük...

Posta yok, telgraf yok. Giden gelen az. Yalnız başına kentten kente yol alan gezginler, ya da ağalardan, beylerden ve bunların oğullarından para koparmak için; «Arkada post, elde keşkül ve teber, boyunlarından asılı çantada peri peyker bir kızın tasviri ile dolaşan» sahte dervişlere ise hiç güven yok.

Yaz ve kış demez, dağları ve dereleri aşarak diyardan diyara gidip gelen kervanlar varsa da, kervan sahiplerinin (Kervandarların) yanlarına sokulmak çetin bir iş. Sırım gibi dayanıklı bir meşinle ağır çizmeleri baldırlarına bağlanmış ve bacak bacak üzerine atarak, kaşları çatık, suratları asık nargilesini hörpüldeterek içen bu adamlarla konuşabilmek için karşılığın çıkması «Bir batman bal ile gidilse yine hayır etmez».

Büyük kentler arasında mektup ve emânet götürüp getiren «Tatar Ağaları» da bu gibilerin buldukları yerlerden çok uzak geçer. Yakın da olsa bu «gedelerin» yüzlerine bakan kim?...

Şimdi, haberleşmek isteyen iki sevgili ne yapar?... Yollayabilecekleri «İki parmak kâğıt ama» gel de gönder. «Dört bir yana giden», bulutlara, rüzgârlara kuşlara ve sulara yalvarmaktan başka ne çâreleri var?... Gam yükü (1), çile boğçası, ve gönül dili dedikleri mektubun yerini tutmasa bile bir haber olsun yollayabilmek bunların insafına bağlı.

Deritten anlamayan kimi tanıdıklar daha çok aşıklara acıyarak :

— Ey aşık! Mektup yollamaktan daha kolay; git, sevgiğini ara bul, kendisini gör, yazdığın mektubu da ona bırak ki, sen yokken okut-

(1) Yaygın anlamda mektup için kullanılan «Gam yükü» sözünü, arada bir yoksulluk için kullanılan Halk Şairleri de olmuştur.

sun, saklasın da gönü ferahlasın. Sonra dön gel vesselâm...

Ama bu da büyük bir iş!.. «Yarı gidip görmek, üstelik mektubu da beraber götürmek!...» Ne ağır bir yük?... Bunun üzerine âşik şair :

Bana derler: «Gam yükünü» sen götür,
Benim bu yollarda kervanim mı var?.

Der ve halden anlamazlara da :

Yandım ateşlere kimse sormadı,
Kesildim takattan bilen olmadı,

Kime verdim ise kimse almadı,
«Çile boğçası»nı yollayamadım.

Diye söyledikten sonra susmaktan başka yol bulamaz.

**

Kala kala iş ön planda kuşlara kalıyor (2). Bunların içinde de: «gönül kuşu, gurbet kuşu» denilen, haberci olarak sevilen ve güvenilen Durna kuşu vardır. Âşik şair derdini ona döker, yârına haber ulaştırmayı ona yalvarır, haber almayı da ondan bekler ve :

Acep ne diyardan uçup gelirsin?
Bir haber sorayım, durun durnalar!
Sevgili yarımdan benim bilirsin,
Bena bir teselli verin durnalar-

Âşıklardan kimisi; kendilerine : «Git yârını gör, mektup yollamaktan daha kolay», dediklerine uyar, yola girer, «Der tepe demez gider». Bu uğurda ömür çürütür. Geri dönmekten ümidini keserse bu haberi de yurduna yine durnalarla gönderir :

Gök yüzünde uçup giden durnalar!
Eğlenin diyelim hallerimizi.
Hem kavim kardeşim, hem anam babam,
Deyin beklemesin yollarımızı.

Kimi zaman olur ki âşik durnalardan da ümidini keser, şöyle der :

Kahbe felek hiç gözünü açmadı
Anam babam kefenimi biçmedi,
Çok minnet eyledim sözüm geçmedi,
Beni burda gömün, gidin durnalar.

(2) Kuşlarla mektup yollama işi, tâ peygambere kadar çılar. Süleyman Peygamber; Seba Melikesi Belkis'a «Hüthüt» adındaki kuşla mektup göndermişti.

7968

Gurbet ilde yalnız kalan âşık ördeğe bile söyle dert döker :

Uçup uçup dağ başından gelirsin,
Gelişin nereden yalnız ördek?

Ben bilirim bizim ilden gelirsin,
Söylesin bir kalem diliniz ördek.

Dağda, belde uçuşan yedi dağın kuşlarına da yârını sormaktan geri durmaz :

Kadiferin uçları,

Çikamam yokuşları.

Yardan haber getirin,

Yedi dağın kuşları.

Karga da haberci kuşlardandır ama o espionluk yapar. Haşk âşıkları da bu kuşu bundan ötürü hiç sevmeyiz ve yüz vermezler.

Canlılardan sonra sıra; yıldızlara, rüzgârlara ve sulara gelir :

Şu dere akar hızla .

Sızla yüreğim sızla

Ben yârımı sorarım,

Gökte uçan yıldız.

Ve :

Yakın esüp dokun zülfü teline,
Bir nazar kıl yüzündeki benine.
«Muhabbetnâme»mi kendî eline;
Tenhaca düşürüp ver Seheryelli.

Gibi...

Yukarda denildiği gibi, haber ulaştırmalar yazı ile olursa buna mektup anlamında; gam yûkû, çile boğçası, gönül dili, nâme ve muhabbetnâme gibi adlar verildikten başka, sevgiliden âşiğâ sözle bir haber gelirse buna (Yazılmamış Ferman), eğer bu haber sevindirici ise buna da (Şekerli Hurma) derlerdi :

Şunun gibi :

Burma burma duman tüter dağın belinden,
«Yazılmamış Ferman» gelir yârın elinden

Ve :

Hava da uçan dumamın telleri burma,

Yardan hoş haber getirir : «Şekerli hurma».

Âşık sevgilisine mektup gönderme yolunu bulamayınca, ya da haber ulaştıramayınca, o zaman «nâçar» sazına sarılmak ve sevgilisine sazla sözle seslenmekten başka çâre bulamaz ki buna da «Divitsiz, kalemsiz yazı» derlerdi :

«Divitsiz, kalemsiz» yazayım diye;

Elime almışım bu dertli sazı.

**

Ancak, sevdiği kız, herhangi nedenlerle ayrılırken «Ne olur ne olmaz» diye âşiğâna şöyle söyler :

«Eğer bir darda kalırsam, saçımın tellerinden bir kaçını ateşe atar yakarım. O zaman senin içine bir sıkıntı çöker, durmadan yola çık ben! ara». Kızın dediği gibi oldu. «Durup dururken bir gün başına sıcak su dökülür gibi oldu». O zaman âşık işi anladı, içi yanarak «Azığımı hemençesine» koydu. Sabah erken güneş; Eğri-tepe'nin arkasından «boylanırken»; «Kadere engel olacak perde yoktur» dedi ve yola girdi.

Bir aldanış :

İssız, ve tozlu yollarda gözlerinden yaşlar akararak giderken; yolun «Üst kırığında» büyük bir köşkün bahçesinde, bir kaç kızın gülüp oynadığını, biraz ötede de üç beş kızın ortasında sazlı bir âşıkın çalıp söylediğini görür. Biraz yaklaşır, ilk gördüğü kızlardan birini sevgilisine benzeterek : «Vay can alıcı cellât! Bana saçlarını ateşe yaktığı zaman durmadan yola çıkmamı söylemişti. Baksana hepsi yalanmış, bak nasıl da eğlenmede», der ve kıza biraz yaklaşmak ister. Bir de bakar ki; «Bulut arkasından on beş günlük ay gibi çıkan» bu kız, sevgilisi olan kız değilmiş. O sırada benzettiği kıza dalgın baktığının farkında olan ve «Karaman högeci gibi salına salına yürüyen» başka bir kız bu âşiğâ : «Ne o âşık! Avurdunu o kadar şişirme, ağzının suyu akar», dedi. Üçüncü bir kız da :

«Gel hele âşık, sen de çal çağır, sana da dünyalık verelim». Öte yandan sazı umuzunda bu perişan âşiği gören kızların yanındaki sazlı adam da : «Gel, gel âşık! gel de seni sazının telleri gibi haddeden geçireyim», der. Ama içi yanık âşiğin, bu «şiltanmış» adama biraz «içli bulandı» ise de, hiç kulak vermeden yürüdü; kızlar da arkasından güldü. Yolda kendi kendine. «Ey yokları var eden Perverdigâr! Benimki ile bu kıızı sanki bir elmadan yarattın!» der, durmadan gider, gider...

**

Bu mektup işinin yukarda yazılanların tam tersi olarak ayrıca bir yönü de vardır.

Daha çok kentlerde ve halk arasında kimi insanların sevgilileri olur. Ona yaklaşamaz, mektupla halini bildirirse de cevap alamaz. Yânar, tüter...

Bu gibilerin derdini sezerek alay eden «müzîp»ler de olurdu ki bunlar bu insanların ağzından mektup yazarlardı, ya da ne yapabileceği ondan sorulmuş gibi cevap gönderirler.

Bu aşağıdaki parça da böyle bir âşiğâ bir

Ağrı Dağı Efsaneleri :

KIRK KINALI KIZ EFSANESİ

Yazan : İsmet ALPASLAN

Doğubayazıt'ın kuzey doğusunda kalan, Ağrı Dağı'nın eteklerinde; yörenin tanınmış, sevilen bir beyi yaşamış. Sevilip sayılmamasına da bir sebep yokmuş ki... İlyiliğine iyilik, insanlığına insanlık biçilmezmiş. İşte o Ağa'nın bir oğlu varmış. Güzelliğinin yanında, kara kaşları, dik burnu, boyu-posu yerindeymiş. Av avlaması, at kullanması da güzelliğiyle kıyaslanır cinstenmiş hanı. Bu güzellik karşısında yayla kızları, bu genç için için yanar, rüyalarına kâhraman edinirlermiş. Mutlu gelecekler düşlerlermiş; ama, düştükleri gibi olmamış. Tanrı'nın verdiği bir dert musallat olmuş, yiğit oğlana. Dert bu; neden geldin, kime geldin, bu aşadır, bu paşadır, bu yahşidir, bu yamaçdır, bu yiğittir dinlemez... Ve de, derman dinlemez bir derttir tutmuş, Ağa'nın oğlunu. O ceren gözlerdeki âlev, pazulardaki gerginlik, yüzündeki yirmi beş yaş baharının gülleri solmaya başlamış. Bayazıt'tan, Van'dan, Patnos'tan ağalar, ermişler gelmişler. Gelmişler amma, birşey yapamamışlar. Baba, ahlana vahlana dizlerini dövüyor; ana, hatun kişi, yazmasını yırtıyormuş. Çevrede, yaylada bir matem; bir matemdir çökmüş, aynen kara bulutlar gibi... Ne yağıp boşalmış, ne de bir rüzgâr esip savurabilmiş.

Günleri ardarda çaresizlik içinde geçiren dertli baba, bir gece rüyasında ak sakallı, ak yüzlü bir derviş görmüş. Ak bir dumanla çıkmış ortaya. O'na : «Oğluna kırk tane genç kızın, kırk çift elinden toplanan çiğdemi 12 saat içinde kaynat ve içir!» diye tembihlemiş. Sonra da, ek bir duman bırakıp, arkasından çekip gitmiş.

«Müzîp» tarafından cevap olarak lâtife yolu yazılmış bir mektubu gösterir :

Ey âşık-ı biçâre!

Durma küskün, âvâre,

Derde deva ararsan,

İşte sana bir çâre :

Aşk bir illet-i şedidedir ki, iptidası gözde, intihası yürekdedir. Bir sim ten-i nazik beden; âhû gözlerin süzer, meleksimasını düzerse; buna can mı dayanır? Elbette âşıkın yüreği tir tir titrer ki ol kimseye tabip ilâç edemez. Ve hâlden anlayamaz.

Ana ilâç budur ki azizim; bir dirhem naz,

7969

Sabahleyin; Ağa'nın yüzünü güler, dilini dolandır gören eşi : «Ne var Aşam? Yavruma derman mı buldun? Yoksa, derman bulacam derken, aklını mı yitirdin?» demiş. «Nedir bu halin?» Ağa, bir bir anlatmış gördüğünü. Daha sonra, yorumcular gelip yormuşlar Ağa'nın rüyasını : «O ak yüzlü dervişe, HIZIR derler. Aşam, kurtarsa kurtarsa, o kurtarır oğlunu.» demişler.

Tellâlar çıkmış bağırır, çiğirtkanlar yollanmış, diğer obalara. «Ağa kırk genç kız ister!» demişler. Hiç durur mu yayla kızları? Gönüllerine sevgi dolduran; içlerine acı salan genç kurtarmak, acısını dindirmek varken hiç dururlar mı?

O zamanlar Ağrı, çiğdem tarlasıymış sanki. Doruğuna kadar bezeliymiş çiğdemlerle. Al, yeşil fistanlı güzel kızlar, başlamışlar Ağrı'ya tırmanmaya. Eteklerdeki beğenmiyorlarmış. Daha yukarılarda daha güzelleri, biraz ileride daha körpeleri vardır, derken, tepeye ulaşmışlar. Ulaşmışlar fakat, bir yağmurdur, bir fırtınadır başlamış. Çiğdem demetleri kalakalmış genç kızların kınalı ellerinde. Ağrı bu, bir solukda inip gitmek olur mu? Kimin gözü keser ki, yürümeğe.. Elele verip yürümüşler aşağılara doğru. Ne yazık, fazla ileriyememişler. Derken beklemişler fırtınanın dinmesini. Ama boşuna... Gitgide kuvvetleniyormuş, aynı zamanda, verilen süre de azalıyor. Kızlar başlamışlar söyleyip ağlaşmaya :

Aman fırtına da dinmez m'ola

Aman yüce dağdan inilmez m'ola

iki dirhem niyaz nezâket, üç dirhem bûse, dört dirhem cilve, beş dirhem muhabbet, altı dirhem nezaket yedi dirhem zarafet, sekiz dirhem şaret, dokuz dirhem muanika (birbirinin boynuna sarılarak sevişme), on dirhem istîğnâ. Bu eczaları alıp, içinden cefa çöplerin çıkarıp ve fa havanında sahk (döğme) edüp, muhabbet potasında hasret ateşile kaynatıp, kıvama geldikte indire, akşam sabah birer dirhem mikdarı yiyeler. Eğer andan ifakât bulmazsa, sine hamamında hararet bastıkça âb-ı Zülâl'den içeler.

Gayet mücerreptir. Hatta fakir bir kaç defa tecrübe etmişimdir. Gaflet olunmaya, şifa bundadır.

Aman kırk çift çiğdem yenmez m'ola
Aman besim yarım durmaz m'ola.

Dağda çiğdemim vardı
Yaylada yarım vardı
Azraile can borçlu
O gitse neyim kaldı.

Biz bu yaylada O'nunla yayladık
Gece rüyalarda O'nunla düşledik
Çeyizleri ne hayalle işledik
O'nusuz hayat neye yarar ki şimdik.

Kötü kalpli, kara yüzlü fırtına
Nerden çıktın yayılmadan yaylaya
Yüce Tanrım bizi senden eyleye
Bir göl edip şırl şırl çağlaya. (1)

Kızlar hep bir ağızdan yalvarıp yakarmışlar
Tanrı'ya: «Tanrım, bizi şuracıkta bir göl yap, bu

fırtınadan, bu zalim fırtınadan kurtar! Neye yarar, yiğitsiz yaylada yaylamak; allı fıstan, giyip yürüdükçe sallanmak.» demiş ve içtenlikle dua etmeğe başlamışlar. Onlar dua ettikçe, fırtına ıslık çalarak yüzlerine çarpıyor, al al yemenilerin, uçuruyormuş. Dilek bu, murat bu.. Hem de kırk tane kızın muradı, dileği.. Tanrı da kırmamış bu yakarışları. Onları orada bir göl edivermiş. O kırk kızdan, bir göl kalmış geride. KÜP GÖLÜ derler bu göle. İki Ağrı Dağı arasına yerleşip kalmış. Kenarında, kızların kınalı elini andıran taşlar, hep kırmızıdır. Tıpkı kına gibi. Çevredeki tüm çobanlar, yılda bir kez toplanıp kaval çalarlar bu gölün kıyısında. O genci ve Kırk Kızı anmadan duramazlar. Yine yıl bir kez, gölde, belli bir saatte kırk tane kuğu peyda olur, yüzler gölde. Kaybolurlar sonradan.

O günden bu güne dek, çiğdemler yok olmuş yüce Ağrı'nın eteklerinde. Şimdi, yalnız Küp Gölü'nün kıyısında biterler. Her fırtına estiğinde, çalkalanan göl suyu, sanki kırk genç kızın çağrıışlarını iletirler etrafına. Ve şöyle bir ses yankılanmış dik kayaların arasında: «Yüce Tanrım bizi senden eyleye/Bir göl edip şırl şırl çağlaya.»

Köpüren bir adam gibi sakinleşir göl, fırtına durunca Tanrı'ya sığınır da muradına erene kadar didinen, uğraşan, daha sonra isteğine kavuşup mutluluktan sakinleşen, berraklaşan bir insanın yüzündeki mutluluğun verdiği sükûna kavuşmuş (2).

(1) Dörtükler mahallî ağızdan konuşma diline çevrildiği için, bazı yerlerde, uyak ve vezin eksikliği olmuştur.

(2) Bu efsaneyi derlerken Patnos Lisesinden Taliha Kocaman'ın gönderdiği yazıdan yararlanılmıştır.

Zamanınız pahalımı?

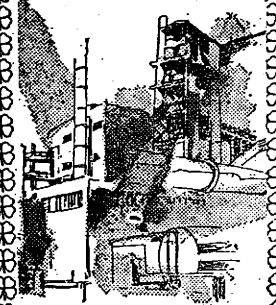
TÜRKİYE HALK BANKASI küçük tasarruflarınız kadar zamanınızın da çok değerli olduğu çağımız yaşantısında süratli hizmeti gaye edinen modern bankacılık uygulaması ile daima hizmetinizdedir.

TÜRKİYE HALK BANKASI
halkın bankasıdır

sanayi dönük yatırımları ve 4000'i aşan ortağıyla halka açık gerçek kuruluş

**TÜRKİYE
GARANTİ
BANKASI**
Sizlerle mutlu - Sizlerle güçlü

(Folklor : 41)

Gerçek Kültür
hazinesi
TÜRKİYE BANKASI
Kültür Yayınları

(Folklor : 42)

EV

sahibi olmak
SİZİN DE
hakkınızdır

YUVA
hesabımızla
EV
edinmenize
yardımcıyız

menelik tasarruf bankası

**EMNİYET
SANDIĞI**

**800'den fazla şube ile
HER YERDE HER ZAMAN
hizmetinizde**

...ziraat bankası
...c.ziraat bankası t.c.ziraat bankası t.c.z.
...raat bankası t.c.z.
...c.ziraat bankası t.c.
...si t.c.ziraat bankası t.c.
...kasi t.c.ziraat bankası t.c.
...bankası t.c.ziraat bankası t.c.
...t.c.ziraat bankası t.c.
...sı t.c.ziraat bankası t.c.
...ziraat bankası t.c.
...c.ziraat bankası t.c.
...sı t.c.ziraat bankası t.c.
...ziraat bankası t.c.
...c.ziraat bankası t.c.

T.C.ZİRAAT BANKASI

(Basın : 60117/A. 20190 - 44)

**EN KÜÇÜK
TASARRUFLARINIZA,
BÜYÜK
TASARRUFLARINIZ
GİBİ DEĞER
VEREN BANKA**

AKBANK

**ANADOLU
BANKASI**

SİZİN ESİNİZİN
ÇOCUKLARINIZIN
KISACASI
AİLENİZİN BANKASIDIR

(Folklor : 45)

(Folklor : 46)

(Folklor : 47)

Folklor : Radar — 48)

TFLEWMJDDGGCEVNJEHXRPMNHE
0000000000000000000000
WMQXHKGAUSE
ADÖTFUNHO
MZKÖYE
NÖİDO
AİÖB

**BANKANIZI
SEÇTİNİZ Mİ ?**

demek ki
görüşünüz
kuvvetli...

TÜRK TİCARET BANKASI

EDİRNE'den KARS'a kadar yurdun her köşesinde hizmetinizde

diş bakımında
yeni bir dönem...

SİLİKADENTLİ
grin[®]
SEFFAF YEŞİL DİŞ MACUNU

Yeni, berrak ve de macunlu diş
yağı, dişler için etkili
diş macunlarından ayrılmış
tuzlu ve şekerli
diş macunları
dişlerinizi dişlerinizi ve
dişlerinizi
Anadolü Bankası'nın diş macunları
dişlerinizi dişlerinizi dişlerinizi
dişlerinizi dişlerinizi dişlerinizi